

EMBERI SZINJÁTÉK.

Regény.

IX.

ZOLTÁNT ez a bátyjai este mintha kicserélte volna. Nem is ő az, mondták az ismerősei. De kicserélődhet-e valaki annyira, hogy «nem is ő» legyen. Zoltán később, amikor mint orvos esztendőket töltött a farkasréti tébolydában és félrecsúszott lelkek ezreit figyelhette meg, sokat gondolkozott az ő akkori állapotán. Úgy találta, hogy ez az állapot nem is olyan ritka, sőt talán igen közönséges s legfőljebb hosszas rögződése s rendkívüli foka volt nála «pathologikus». Annál inkább csodálkozott, hogy elmegyógyászati tankönyvekben és folyóiratokban ennek az állapotnak, melyet ő kissé nagyképűen «hangulatrétegezés»-nek keresztelt el, nyomát sem találta.

Miben állt ez a «hangulatrétegezés»?

Amikor Zoltán kissé elbódítva az ezüstfa illatától, Pest felé nyújtotta karjait, amely úgy feküdt alatta, mint összecsavart tűzkigyók fészke, ez a kar-kinyújtás bizonyára több volt színészi póznál, noha veszedelmesen hasonlított ahhoz, de hát a színészi pózok is önkénytelen szenvedélykitörések kihűlt lávakövei. Itt van egy húszéves fiú, aki rácson át nézi a tulajdon ifjúságát, olyan színező áhitattal, ahogy csak rácson át lehet nézni s ugyanakkor a rác is önmaga : nem külső kényszerek vonták, hanem lelke növe szorongása. S ennek a fiatal embernek már teóriái vannak az «egész ember» ellen s verset ír a Csonkaság dicséretéről, de még maga is vitatkozik a teóriáival s a Csonkaság dicsérete ellenére is reménykedik. Miben? Bizonyára abban az «egész emberség»-ben, amely ellen teóriákat gyártott. Ellenmondás ez? Egy lelkifolyamat valószínűsége az ellenmondásnál kezdődik. Ó, Zoltán bizonyára még harciasabban kelne «akkor» a csonkák védelmére. Teljesen a csonkáké lenne, csak ő lehetne egész. Talán csak azért akar egész lenni, hogy szabadabban lehessen az övék. Vagy talán mert él s az élet a teóriák ellenére is élni akar. Segyszerre ott áll az áprilisi éjtszaka előtt, szinte fölkapja őt az illat, s ebben az illatviharban a csókok is mily szemérmetlenek. Minden csók egy szikra s mind beléje kap s ő odalobban az óriási várost őrző csillagok alá. Ez a hirtelen kilobbant láng, ezek a hirtelen előrevetett karok, halkán elrebegett szavak : vágy, amely a való korlátján is hajlandó átdobni magát.

Igen, Zoltán csak így tudta megmagyarázni azt, ami akkor történt benne : vannak kétségbeesett vágyaink, amelyek átdobják magukat a valóság korlátjain és a szervezet lehetőségein. Megvalósulnak, ha

mi magunk rúgjuk is el értük magunk alól a valóságot. Zoltán, amint ott hosszú évek vágyainak a nyomása alatt az élet felé tárta karjait (mert hisz Pest az élet volt abban a pillanatban), úgy érezte, hogy már magához is ölelte az életet. Úgy jött le a Bástyáról, mint aki megtalálta, amit keresett. A bordái mögött határtalan boldogság dörömbölt, elvesztette a lábai súlyát, könnyű rugókon járt, uszodából jövet érzi így az ember a lábait, amikor a nehezebb elemből a könnyebbe kerül. A vároldal bokrai szinte elúsztak mellette, az Albrecht-út házai kibillentek a függőlegesből s őt magát mintha a szíve vitte volna holdas ég és gázlámpás föld áramló árnyékai közt. Pontosan úgy viselkedett, mint ahogy az ő elképzelése szerint a gondtalan ember viselkedik, az olyan ember, aki «él, mintha nem volna agyveleje». De ugyanakkor mégis ott szorongott benne valami homályos tiltakozás. Nem adatott meg neki az elmebaj zavartalansága. Életének való viszonylatai s a belőlük összesűrődött közérzés nem mosódhattak ki belőle. Sőt mintha ez a mélyebb, valódi közérzés csak kínosabbá, gyötrőbbé vált volna ennek az illuzorikus boldogságnak a nyomása alatt. Mintha a két hangulat egymást élezte volna. A határtalan boldogság alatt a gyötrődés is határtalanná vált. Két érzelmi életet élt, anélkül, hogy tudott volna róla.

Mások valószínűtlennek találták ezt a magyarázatot, de Zoltán megmakacsodott benne. Ő szerinte ez a jelenség mindennapi s nála csak élessége és tartama révén vált rendkívülivé. Hányszor tesszük túl magunkat lelkünk szorongató tartalmán, váratlan és oktalan jókedvvel. Ez a jókedv mindig túlos, izgatott, mértéket nem ismerő. Ilyen volt Zoltán jókedve is. Csakhogy ez az izgatott jókedv nála kurta megszakításokkal négy hónapon át tartott. Ez alatt az idő alatt mozdulatai is szokatlanul gyorsak, szeszélyesek voltak. Váratlan fogalmi távolokat nyilalt át egy mondattal, nem fogyott ki a hasonlatból s ő, aki azelőtt egy élcet meg nem jegyzett volna, nótafájává vált az élnek s oly profánul bánt az ideákkal, mint azelőtt soha. Ugyanakkor azonban ott derengett benne, hogy mindez hamis és szorongott ezért a hamiságért. De ha ez a szorongás egy-egy órára egészen a hatalmába kerítette, megijedt tőle s annál kétségbeesettebben kezdett virgonckodni.

Az emberek persze alig ismerik a lélek titkos gépezetét, annál kevésbbé, mert az ő lelkük is hasonló géprészekből áll s elfogadták azt az arcot, amelyet Zoltán mutatott nekik. Gratuláltak, hogy végre magához tért s úgy viselkedik, ahogy egy húszéves fiatal emberhez illik. Zoltán azonban sosem járt közelebb az elmebajhoz, mint ezekben a hónapokban, amikor embertársai annyira «rendesnek» találták.

A kritikus öt perc bizonyára az volt, amely alatt a Belvároson át legényszobája felé rohant. Az ég felhőzsalkat húzott sokágú csillárja elé, haragos gomolyok törték le a növő hold szarvát; a levegő megdidergett s hirtelen tavaszi zápor kezdte ejtegetni kövér pöttyeit. Zoltán megrázkódott. A hűvös szél kilúdbőrözte a hátát s nagy szomorúság suhant át rajta. A táncoló házak egy pillanatra kiegyenesed-

tek, a gázlángok hidegen hunyorogtak. Mintha egy színes léggömböt tépett volna ki kezéből a szél. Kétségbeesetten kapott az öröme után. Nem volt hajlandó kijózanodni. Kihúzta a mellét, az arcába verődő záport is friss, serkentő elemnek akarta tudni s ujjongott, hogy hátába kapta a szelet. Mintha megdagadtak volna körülötte ezek az elemek. A záporból felhőszakadás, a szélből ciklon lett s ő pusztító elemekkel szemben tartotta fenn magát. Félisten, aki egy leheletével gályákat fú el s ujja mozdulatával embereket fricskáz odébb. Erő és könnyedség tudata, ha lehet, még fokozódott. S ha érezte is ennek a hangulatnak a szorongás-alját, bizott benne, hogy idővel valódivá és aljtalanává válik. Megkapaszkodott benne, erőltette. Talán ez a hangulat fogja az életbe visszarántani.

Vidáman lóbálta magát, füttyölt s a gyér esernyők alá nézett. A Liliom-utca sarkán magányos lánykába ütődött. Ismerte látásból, az ő emeletükön dolgozott egy női szabónál, bizonyára postamunkájuk volt s csak most szabadult haza. Amint ki akarták kerülni egymást, mind a ketten egyirányba ugrottak s összeverődtek. A lány fölkacagott, Zoltán is. Megfordult s hosszan utána nézett. Alacsony és izmos teremtés volt, csupa medence és váll. A lány is vissza-visszatekerte a nyakát. Zoltánt ez az apró jelenet is aránytalan boldogsággal töltötte el.

Gyula nem volt otthon. Ő az ágyszélére ült s régen hallott nótákat dudolt. Nem mert elaludni, félt, hogy elveszti a hangulatát. De álma is ebből az emelkedett hangulatból fogant. Ott ült Behrrel a hodosi temető ecetfái alatt. Behr megmutatta a nyakkendőjét. Ezt egy barát-nőmtől kaptam, mondta jelentősen. De Zoltán csak mosolygott, mert neki is megvolt a maga titka. Nem hiszed? — kiáltotta Behr ingerületen, füttyentett s abban a pillanatban már egy motorbiciklin ült. Zoltán közönyösen nézett a bicikli után, amely előtt megnyílt e temető s ellapultak a sírok. De ebben a pillanatban egy hosszú zöld sál lebbent meg a bicikli mögött. A sál nyúlt, kiterült s úgy húzódott a pontnyi Behr után, mint üstökös után a farka. Zoltánt ez a sál határtalanul felizgatta. Futni kezdett, szétvetette a karjait s már nem futott, hanem repült, elhagyta Behrt. «Halló, Behr, enyém a zöld sál» — kiáltotta neki s közben arra gondolt, milyen kár, hogy nem méri senki: megjavította a távolugrás rekordját.

Arra ébredt, hogy a nap a hasára süt, Gyula ágya üres s valaki zörgeti az ajtót. A postás volt; a szobaasszonyuk pénzesutalványon kapta a nyugdíját, azt hozta. Az asszony lement vásárolni s a postás nem hagyta ott a pénzt. Zoltán még három szót sem váltott az özvegygyel, de most ellenállhatatlan kedve támadt tréfálkozni vele.

— Itt volt a postás, Szatoriné, az a vastag bajszú — ujságolta neki, mikor a szobaasszony a szatyorral fellihegett. — Azt mondta, az Istennek sem adja, csak magának. Megbízhat bennem, mondom; de nem, ő csak a Szatorinének adja. Már máskor is előfordult; a multkor még egy levelezőlapot sem bizott rám. Neki csak a Szatoriné kell.

Mondom, gyanús nekem maga vastagbajuszú, nem hiába járja maga annyiszor az emeletet.

Szatoriné csak nézte, elment-e a lakója esze, aztán bizalmasan hátbaverte Zoltán «aber gehns» s nagyot nevetett. De már fél óra múlva a folyosón ujságolta az asszonyoknak :

— Tudják, milyen kópé ez a fiatalabbik, az ember nem is gondolná. Itt volt a postás, az a vastagbajuszú . . .

Este Gyula is megkapta a magáét, a szokottnál is kedvetlenebbül vetődött haza. A főnökével karmolóztak össze. Ügylátszik megorronzott valamit az öreg s most lépten-nyomon belekötött. Gyulában a szokottnál is jobban megduzzadt a szónoki kedv s míg az ampulák nyakát veregette s mennyei gyönyörűséggel ugratta ki a fecskendőből a légbuborékokat : tétova mondatokban tapogatta a társadalomnak azt a szervét, melyet filippikája az est Fülöpjéül választhatna. Amióta Zoltán egyik versét elhalászta, különös örömmel bántalmazta az irodalmat. Most is annak esett.

— Összefirkáltok mindent, de nem akad senki, aki az elkallódó ember típusát megírná. Micsoda könyv volna az : «Jókaitól a morfiumfecskendőig». Címnek jó ! He? Egy lélek fejlődése, azaz visszafejlődése. Talán én magam fogom megírni — határozta el, míg a fecskendőt teleszívta s arca előre kipirult, mintha máris szétjárt volna benne a méreg. — Be akarom bizonyítani, hogy az elkallódás a magasabbrendű állapot. Ez nemcsak ötlet, ez hit. Nem lehet magasabbrendű, aki nem kallódik el. Csodálom, hogy erre a témára még nem jöttetek rá.

Zoltán az ilyesfajta szónoklatokat megadással szokta tűrni, mint az esőt, de most különös kedve telt Gyula érveire hasonló érvekkel felelni.

— Ha nemcsak a pornográf füzeteket olvasnád, — szólalt meg váratlanul, fölülve az ágyon, amelybe ruhástól vetette magát — tudnád, hogy ma másról sem írnak, mint elkallódásról. Olyan emberek is elkallódnak, akiknek sem becsük, sem súlyuk nincs ahhoz, hogy elkallódjanak. Nem humoros : egy tollpihe elkallódott, egy cipőszeg elveszett az emberiségre nézve. Sosem volt ennyi jelentéktelen ember és sosem tulajdonítottak az emberek ennyi jelentőséget önmaguknak. Tudod mi az én véleményem? A legtöbb ember egyáltalán nem kallódik el, csak túl magas fogalma van önmagáról. Egy életen át erőlködik, hogy valamiféle jelentőséget kanyarítson maga köré. Teszem : lepocskondiáz mindent, vagy eltanul egy kis operettsátánságot, hisz az is egyéniség ; végső esetben fecskendőkkel praktikázik. S mert ennek ellenére is jelentéktelen marad, dühbe jön : mennyit handabandáztam és mégis jelentéktelen maradtam. Nesze neked kapitalizmus, nesze neked közepszerűség, miattatok kallódtam el. Igen, ez az elkallódás-panasz nagyon jellemző a mai emberekre.

Zoltán maga is meghökkent érvei bőségén, gyors folyásán és tetszetősségén és különösen jól esett neki, hogy Gyulát az átszónokolt estéért és éjtszakai körútjaiért végre helybenhagyta. Gyula csak állt a szóözön

előtt s egyáltalán nem maradt következetes cinizmusához, sőt tekintélyérvekkel hozakodott elő; így azzal a tíz esztendővel, amellyel előbb született és az élet iskolájával, amelyet állítólag kijárt.

A következő napokban Zoltánnak bő alkalma nyílt, hogy tréfálkozó kedvét és sajtóságos dialektikáját tovább tornáztassa. Mintha más ember beszélt volna az ő száján keresztül. Akik hallgatták, fölfigyeltek s ez a siker s az új meglepő gondolatugrások különös intellektuális mámorba bódították. Ugyanakkor azonban a bizonytalanban lógott, szellemi multja szaladt el alóla. Mintha portya útra bocsátotta volna a lelkét, egyszerre érezte a kaland gyönyörét és az idegen földön járó sehonnaiságát. Látszólag minden tartózkodása fölengedett, sőt kötekedővé, vakmerővé vált; olyankor is kereste a vitát, amikor az fölösleges volt. E kötekedő kedv mögött azonban ott szorongott régi emberundora. Sohasem volt kevesebb köze azokhoz, akikkel beszélt, mint ezekben a napokban.

Egyik délután, amint a Múzeum-kertben sétál s erőltetett hányivetiséggel mustrálgatja a szoknyákat, kibe botlik a tekintete: az Ökörszeműbe. Ott szorongott egy gyermekkocsit tologató pesztra mellett s nagy figyelemmel hallgatta barátját, a púpost, aki a világirodalom felől szokta őt kioktatni. Zoltán elkerülhette volna őket, de azért is odakanyarodott. Számított a púpos gúnyolódására s vitte a mindent lehurrogó jókedve.

— Tudok egy botanikust, aki megtanítja kollega urat botanikára — kezdte alattomos támadását a Shelley-fordító; Zoltán rosszul elsült versére célzott.

— Tudok egy húsdarálót, az még apróbbra fasiozza Shelleyt, mint ön — gorombáskodott vissza Zoltán. — Egyébként köszönöm a multkori baráti kacajukat (ha szabad így neveznem), kigyógyított az irodalomból.

— Szóra sem érdemes, szívből jött.

Az Ökörszemű is jónak látta közbeszólni.

— Kollega úr többre becsüli a kuriózumot a gondolati tartalomnál. Ez okozta a derűtséget, amelyet én persze nem akarok menteni. Az ilyesmi nem illik komoly emberekhez. Különben is aránytalan volt.

— Aránytalan? Azt akarja mondani, hogy önök a verseimet érdemükön felül mulatságosaknak találták?

— A nevetés a társadalom büntetése — idézte Bergsont a púpos. — Kollega úrnak meglehet az elégtétele, hogy szembekerült a társadalommal.

— Nem, én nem becsülöm önöket annyira túl. Ki kerül szembe egy bokor csalánon át a természettel.

Ebben a pillanatban valaki hátulról Zoltán karjába karolt.

— Ez az ember itt ágál s én már a kveszturába akartam menni, a lakáscíméért. Mi történt a verseiddel? X..... minden nap szutytyongat érted.

A két bölcész egy pillanatig meghökkenve nézett Alfrédra. Noha kollegájuk és frisskeresztelésű zsidó volt, sokra tartották őt: megszagolták benne az egyetemi karriert. Mit beszél ez a híres szerkesztőről? De már a másik pillanatban elértették a tréfát s tüntetőn, szinte nyerve fölkacagtak.

Nädler úr ép most tagadta meg verseimtől a mulatságosság érdemét — szólta Zoltán. — Azt állította, hogy érdemükön felül mulattak rajta. Ha még mulatságos-voltukban is közepesek, mit várjak tőlük.

Behr úgy nézett végig a három emberen, mint akik megbolondultak.

— Remélem, első lapon hozza X. a kollega úr verseit, — próbálta Behr élcét tovább foldozni a púpos. Én legalább — az első lapon hoznám. A Zölddisznó legendája, persze nagy z-vel, ez igazán hatásos volna.

— Természetes, hogy nagy z-vel és természetes, hogy az első lapon — mondta komolyan Behr. — Önök, úgy látszik, még a mult pénteki kacagásuknál tartanak. Ajánlok egy fogadást. Amikor mi jó öreg kiskunhalasi, vagy kőszegi gyermekidomárok leszünk, Zoltán neve is bekerül a modern írókról szóló tankönyvfüggelékbe.

Annyi érdeksimogató műáhitat volt a hangjában, hogy nem lehetett félreérteni. A púpos megzavarodott.

— Első hallásra az ember néha felületesen ítél — hebegte — tömegszuggesztió, persze, ha így van . . .

— Nem, nincs így — nevetett Zoltán —, nyugodjon meg, kollegám, én gyáva ember vagyok, én a többségnek adok igazat s önök mindig többen lesznek.

— Pardon — szólta közbe Alfréd s elhúzta barátját a két hüledező bölcész elől.

— Bocsáss meg, hogy félbeszakítottam zoopszichológiai kísérleteidet — mondta, amikor kikanyarodtak a körútra — de igazán kíváncsi vagyok, miért maradtál el. Kelletőzés a halhatatlanság előtt?

— Zoltán arca gonoszat szikrázott.

— Nézd, ha vérbeli író volnék, meg sem kísérletem a magyarázkodást. Te talán meg fogsz érteni. Te is úgy vagy, mint én. Az irodalom neked sem cél, inkább eszköz. Eszköz bizonyos életcélok elérésére. Igaz?

Alfréd egy pillanatig habozott, aztán beugrott. Ötszáz lépésnyire voltak az egyetemtől, nagystílusú őszinte lehetett.

— Megvetem az olyan munkát, amellyel semmit sem érek el.

— Én is így vagyok vele. Azaz egyikünk sem író, mi élők vagyunk, ami ellentéte az írónak. Azért írunk, hogy az életünk sikerüljön. Sajnos, némi különbség van köztünk. Amiért te írsz, azt el lehet érni motorbiciklikereskedéssel, de el lehet érni írással is. Amit én akarok, azt írással csak el nem érni lehet.

Alfréd csak most markolt bele Zoltán szavainak a csalánbokrába.

— S te mit akarsz? — kérdezte mereven, mint aki lenyelte a lenyelendőt.

— Mondjuk az igazságot, a lelkem üdvösségét, vagy más ilyet.

A fontos az, hogy üdvözülni akarok s nem üdvözíteni. Tudod, mi az utálatos az irodalomban? A kijelentőmód. Az író kijelent. Az én lelkem azonban a kérdő mondatok stádiumában van. Nyilvánvaló, hogy az irodalom időelőtti kijelentőmondatokra kényszerít. S az időelőtti kijelentőmondat: arcátlanság. Nem vetted észre, hogy az írók többé-kevésbé arcátlanok? S ami rosszabb, félig kész s már egészen elnyűtt emberek; fércelt ruha, amelyet fércelten hordanak el.

— Az a gyanúm, hogy te túlságosan visszaélsz egy régi ötletemmel. Valamikor Rimbaudhoz hasonlítottalak.

— Vess a gyakorlati érzékedre, ha ez a rossz hasonlat megint az eszedbe jutott. Rimbaudon is az emberek gyakorlati érzéke hüledezik. Hogy lehet elhajítani a tollat, ha egyeseknek tetszik, amit írunk. Ha senkinek sem tetszett volna, senki sem csodálkozna.

— Amit az ember tud, azt csinálni kell.

— Tudok kapálni s nem kapálok. Mondjuk, az írás magasabbrendű, mint a kapálás, de még sem az, ami nekem kell. A képesség nem okvetlenül hivatás, s a lehetőség nem sors.

— Igen, ezt megértem; az ember eldob egy lehetőséget, miután megszerezte. Kidob egy asszonyt, miután megkaphatta volna. Én ugyan nem volnék rá képes s azt hiszem, ez a dölyf legképtelenebb foka, de azért megértem. S mit keresel ezek után a magyar-francia szakon?

— Ostobaság volna, ha keresnék valamit, — vágta ki a huszonegyet Zoltán s egy vadonat új indexet húzott ki a zsebéből. — Két hónap belül a második.

Alfréd föllapozta a fekete könyvecskét, orvoskari kollégiumok sorakoztak az első lapon, egyik mögött már ott díszlett a tanár kövérbetűs aláírása. Zoltán fölhasználta a csonka év első szemeszterzárását s átiratkozott az orvoskarra. Két nap óta medikus volt s a délelőttjét már az anatómiai intézetben töltötte.

Alfréd iparkodott nem csodálkozni és elmosolyodott. Ennek a mosolynak a fészkében testvérfiókaként bújt össze a lesajnálás és a tisztelet, az önhit és a részvét. Egy gyakorlati ember mosolya volt, akit mégis csak megfertőzött a szellem.

Irigylem tőled a gyakorlati felelőtlenségnek ezt a fokát — mondta csendesen. — Bizonyára nem lesz belőled semmi. Ennek ellenében egy életen át parádéztatod a büszkeségedet. Micsoda gőg kell ahhoz, hogy az embernek még karrierje se legyen. Ne is akarja, hogy legyen!

— Igazad van, nincs keresztényibb dolog, mint karriert csinálni. Legyetek alázatosak, ezt is így lehetne mondani: csináljatok karriert.

Alfrédba mélyen szaladt a beretva, de azért melegen megszorította Zoltán kezét. A lappangó értéket még jobb számítás megbecsülni, mint a fölismerttet.

— Félek, hogy te túl sokat vársz a felcserektől — mondta búcsúzóban — az élet titkát, vagy valami ilyet. Én azonban nem hiszek a felcserek titkaiban.

S Alfrédnek igaza lehetett: Zoltán csakugyan várt valamit a felcserek titkaitól. Az élet tudománya, gondolta s összetévesztette az életet az éléssel. Maga sem tudta biztosan, mire számított. Talán, hogy a gyakorlati ismeretek rázuhanó tömege őt magát is gyakorlativá puhítja. Roppant várakozással ült be az amfiteátrumszerű bonctani előadóba. Az előadás forgácsait is összegyűjtötte s minden mellékmondatot fontosnak ítelt. A kartársai valamelyest előbbre jártak, mint ő s egy héten át vad iramban tanult utánuk. Mindenkit megszólított, jegyzeteket kért, vitába bocsátkozott s a legapróbb tény is fölös gondossággal raktározta el. Az volt az illúziója, hogy ezekkel az apró tényecskékkel magába az életbe fúrja be magát. Lelkesedésében a legbambább anatomia nevet is, mint megmentőjét becézte s olyan érzelmi szálak fűzték őt az éksont barázdáihoz és dudoraihoz, amelyen ép lélekkel nevetnie kellett volna. Egyik előadásra a professzor egy elejétől végig kikészített tápcsatornát hozatott be. Az egyik szolga a terem egyik végében állt föl, a másik a másikban s kettőjük közt egy nyolc méter hosszú emberi bél. Zoltán a demonstrálásnak ezt a módját máskor komikusnak találta volna, de most ezen is megilletődött s nem győzte sarkantyúzni magát, hogy a mikroszkóp alatt látható hagymalével bámulatba ejtse.

Egy hét múlva boncolásra írták ki. Amikor először lépett a boncterembe, megpördült vele a világ. Nagy bádogasztalokon meztelen férfiak és nők feküdtek. Az asztalok körül másodévesek dolgoztak, négyöt helyütt is kipusztították a hullát, csontig boncolt karok, nyüzött mellek és kihányt zsigerek kiáltottak Zoltán felé. Az óriási, vértelen sebek fölé fehérkabátos fiatalemberek hajladoztak. Egyesek szájában a tilalom ellenére is cigaretta. Az asztalokon pléhtányérokban állt a leforgácsolt izom; a formalinban ázott hús szaga émelyített. Az egész terem forrt, nyüzsgött. Zoltán egy fiatalemberen vesztette a szemét, aki ép előtte egy kibontott tenyér fölött állt s a terem másik sarkába kiáltozott: «Halló, Horváth kollega, mik is az artéria radiális ágai?» S míg jobb kezében a hegyes szikét pörgette, balkeze nikotinos ujjaival a bádogasztal szélén nyugvó cigarettáját emelte a szájához. Zoltán megfogódzott az egyik formalinos kádban. De vesztére a szomszéd kád fedele felcsapódott, a kék köpenyes szolga egy combot halászott ki a hullarészekkel teli tartályból.

— De szépet ám, Károly bácsi, kiáltotta valaki mögötte.

— Igenis, egy szép combot — élcelődött Károly bácsi pincérudivariassággal. Durva, alattomos arcú férfi volt, lompos járású s a medikus-borralaló gyönyörű borvirágot nyitott az orrán.

Közben Horváth kollega is előkerült a terem távoli sarkából, ő is megturkálta csipeszével a nyitott tenyeret. «Itt az arcus palmaris — hallotta Zoltán — ideadja ágait a . . .» s latin nevek sora következett. Egyszerre azonban megállt a lista, Horváth kollega átpislantott az arcus palmarison, át a bádog asztalon és Zoltánba botlott a tekintete. Zoltán elröstelte magát a szédülésért. Ez a vér-tus jót tett a fejének,

sápadt arca kivörösödött s fekete karikákat pörgető retinájára visszavért a látás. Erőltetett örömmel sietett Laci felé.

— Egy filozopter! Ki vele! Ki vele! — tréfálkozott Laci.

— Igazad volt, mégis csak megugrottam finnugoréktól. Amint látom, ti itt vígan faricskáltok.

Laci a beavatottak fölényes örömeivel viháncolta körül az ő gólya barátját, megkereste, melyik csoportban boncol, odavezette egy kisebb asztalhoz, amelyen az előbb kihalászott férficomb feküdt, jó munkát kívánt s otthagya. Az asztal körül még hárman álltak, az a nyurga, kamáslis gyerek, aki előbb a szolgától szép combot kért, egy szemüveges, kerekfejű, aki beásta magát a bonctani atlaszába s latin szavakat számolt ki az ujján, s egy magas, rövid hajú, a kelleténél kissé izmosabb lány, aki a köpenyujja feltűrésével foglalatoskodott.

— Tessék megkezdeni — kiáltotta feljűk az asztalok közt föl-alá járó demonstrátor s ők négyen egymásra néztek. Mindenikük ma volt itt először s egyiküknek sem akaródzott elkezdeni.

A kamáslis, aki egy főispánnak volt a fia, «pardon, egy pillanatra» kiáltással eltűnt, a tudósfejű egy új könyvet húzott elő, vastag ceruzájával aláhúzott benne néhány szót, mintha a világért sem akarná azokat a fontos szavakat elfelejteni. A lány pedig még mindig a kabátját gyűrte, a férfiakat noszogatta s mentegetőzött: ő nem számított rá, hogy lábat kapnak, ő karra számított, még a régiókat sem tudja. Zoltánba ennyi gyávaság visszaterelte a jókedvet, kért egy szikét s taláalomra bele szabott a combba. A szemüveges megjegyezte, hogy nem itt kellett volna beleszúrni, de azért mindnyájan megörültek, hogy csináltak valamit.

Zoltánt a kése alatt szétváló bőr fecsegővé, közlékennyé tette. Kivette a szemüveges kezéből a tájbonctant, ő magyarázott a többieknek is. A főispán fiú lojális birkaképpel bólogatott; a szemüveges viszont gyér kritikái megjegyzésekre szorítkozott. Mellékes, apró részletekre lett kíváncsi, megmakacsodott mellettük s bele-beleásta magát az atlaszába, amelyben semmit sem talált meg. A lány azonban mindent tudott, kiderült hogy, a legapróbb ideg nevét is bevágta, csak nem volt hajlandó elhinni, hogy amit lát ugyanaz, mint amit tanult. Zoltán azonban minden névhez talált valamit a hullán, ha nem is a megfelelőt, s a demonstrátorral is vitába szállt. A medikának ez a vakmerőség nagyon tetszett, iparkodott Zoltánnak tartani s oda-odahunyorított, hogy a másik kettő milyen buta. Zoltán hirtelen kerekedett bátorságában néhány élcet is elsütött a kollegák rovására, a nyurgával elhitette, hogy az embernek minden oldalon két combcsontja van s a szemüveges-sel a nervus rerum gerendarumot kerestette. Ezzel végkép megnyerte a kartársnő kegyét.

Este együtt mentek haza. A medika az utcán sokkal határozottabban medika volt, mint a boncteremben. Közölte, hogy ő az új nőtípushoz tartozik, díjat nyert a százméteres hátúszásban, a Balatont is átúszta volna, csak görcs állt a lábába. Különben sebészprofesszor akar lenni s a

mai férfiakat piszkos képzeletű gyermekeknek tartja, s mint ilyeneket kezeli.

— Láttá azt a gigerlit? — kérdezte a kamáslisra célozva. — Olyan, mint egy pomádéfecskendő. Minden szavának borbélyüzlet szaga van. Nem találja, hogy vannak emberek, akik egész lényükben brillantinszagúak? Képzelve, ajánlkozott, hogy felgyūri a kabátomat. Mondom, ha szívességet akar tenni, leljen meg inkább egy Mercedes-autóval. Ha, ha, ha, azt hitte megbolondultam. Már akkor inkább az olyan ősbagoly, mint az a szemüveges. Hallja, az ma egész éjtszaka keresni fogja a Toldt-atlaszban a nervus rerum gerendarumot.

Zoltánt hájjal kente ez az emberszólás, amely az ő férfiérdemei felé nyújtott pálma volt. Legbelül egyáltalán nem tetszett neki ez a lány, úgy érezte, hogy amazonelvei enyhe húsbőségével függenek össze. Úgy viszonylott egy igazi nőhöz, mint diófaalmárium a budoárasztalhoz. Ezzel szemben ott volt az aznapi haladása: a meztelen tetemek közt járt, ő vezette a boncolást s egy nagy nő, egy medika méltatta forró kézszorításra.

Ezen az estén ő bitorolta Gyula fülét. Órák hosszat rémítette őt a boncterem csendéletével. Gyula hallgatott, el nem árulta, hogy izgatja ez a téma, de azzal az érdeklődéssel követte, amellyel csak patikusok tudnak a természettudományok belsőbb csarnokaiba kacsintani.

Másnapra a gigerli elmaradt, az új, fővárosi kapcsolatait kellett ápolnia. Harmadnapra a szemüveges is belátta, hogy alaposan be kell vágnia a régiókat, addig semmi haszna a boncolásnak. Zoltán és a medika órák hosszat ott hajladoztak a csontig farigcsált alsó végtag fölött, melyen az izmok csonkjai, mint piros pikkelyek sorakoztak. A lány minden amazonsága ellenére is szívesen hajolt Zoltán válla fölé, anélkül, hogy komolyságát egy percre is elvesztette volna. Úgy viselkedett, mint aki túl van az ilyesmin, ha talán gyönyörködött is Zoltán zavarában. Egyik délután névsort olvastak. Veres Magda! ütötte meg Zoltánt a társnője neve.

— Sonki diák koromban volt egy Veres nevű osztálytársam, jegyezte meg. Persze, sok Veres van.

— Ez azonban az unokabátyám.

— A Matyi?

— A Matyi.

— Négy éven át háltunk egy szobában.

— Most én lakom vele, újabb négy éven át. A nagybácsi félti és ránktukmálta. Képzelve jogásznak ment. Különbén a hugom barátja. Használható, mint egy esernyő. Ki lehet feszíteni, össze lehet csukni, esetleg ütni is lehet vele. Komolyan, a hugom megverette vele egy volt udvarlóját.

Ez a felfedezés még közelebb hozta őket. Magda sokat beszélt a bácsi somogy megyei birtokáról. Eleinte habozott, hogy a bozottá nőtt kertet magasztalja-e, melyben serdülő kora álmvilága fogant,

vagy a nagybácsit szidja, aki egy rosszkedő kivert bika. Győzött magán, medika lett s nagybácsi és béresnek kapcsolatából merész általánosításokat vont le az «összeáporodott lelkű» vidékiekre. Levegőjük van, de terük nincs, mondta s ezt aforizmának tartotta.

Másnap délután a vegytani előadásban egymás mellé kerültek.

— Délután nem jövök be boncolásra, susogta, míg a tanár az állati szénezen át fehérre szűrte a vörösbort s az öreg kor higgadságával várta, hogy az utolsó csepp is átszivárogjon. — Este egy kis összejövételünk lesz, arra készülök. Ha kedve tartja, jöjjön át. Matyinak beszéltem magáról, nem akarja elhinni, hogy olyan vidám fiú lett.

Zoltánt ez a meghívás zavarba hozta. Egy szál ruhája volt, az is Feri-hagyaték s fényes, mint egy jégpálya. Viszont itt rés nyílt a társaságba s a társaság az élet. Ugy gondolt a Magdáék összejövetelére, mint karneválestre, ahol neki is el kell sodródnia. Elmegyek, határozta el a lecsupaszított alsó végtag fölött, melynek már az izületeit is felnyitotta s még mindig nem találta meg benne az élet titkát. Leakasztom a Gyula ruháját, oldotta meg vakmerően a kérdés gyakorlati felét, míg a Liliom utcán hazaballagott, s szokása szerint fütyölt, hogy a jókedvét el ne veszítse.

Gyula azonban otthon ült s igazán rossz volt ránézni. Arca elszürkült, a szemhéjai reszkettek. Nyilván nem volt morfiumja. Elérzékenyedt és káromkodott, könyörgött és fenyegetőzött.

— Kereshetsz más lakást, én főbelövöm magam. Főbe? Előbb a kapitalistát. Ne lepődj meg, ha lelövöm a főnökömet. Örülhetne, hogy rabszolgává mérgezem magam. Pontos voltam? A mérég tett pontossá. De ő spartacusokat akar! Itt vagyok. S még ti beszéltek kereszténységről! Hol itt a kereszténység? Egyetlen hiba, azt sem tudjátok megbocsátani. Harminc éve vergődöm köztetek s cinizmusom alatt senki sem látta meg a szívet. Te költő vagy és te sem. Pedig csak egy jó szavadra vártam. De te szégyeltél engem. Most kifizetlek szégyenedért. Amit itt látsz, minden a tied. Örökösömmé teszek.

— Köszönöm, vetette föla Zoltán, egyelőre csak a sötétkék ruhára és egy pár kézelődre van szükségem.

Gyula eleresztette Zoltán szavait és tovább beszélt. Üres szemmel nézte, hogy Zoltán egy ruhát kotor ki a szekrényből, kézelő gombbal bajmoldódik és a cipőjét kefélgeti. Ő csak beszélt, és kérdéseiből és felkiáltásaiból, Zoltán ha akarta épkézláb egésszé állíthatta össze azonnali elbocsátatása történetét. Csak akkor riadt föl, amikor Zoltán az ajtóból visszaköszönt. Mit öltözködött ez? Hiszen csak egy rend ruhája van.

— Hé a ruhám, öntötte el a tajték.

— Előleg a végrendeletre, nevetett Zoltán s ugrásaival felkon-gatta a lépesóházat. Derengett benne, hogy Gyula most az egyszer, talán komolyan beszélt, fölmondtak neki, nincs mérge s ez a szürke arc, talán már absztinens tünet. De hozzátartozott a jókedvéhez, hogy Gyulát ne vegye komolyan. Az úton azzal szórakozott, hogy a károm-

kodásait elemezte, s a holnapi vita-estükre készítgetett tréfás mentő érveket.

Veresék az Andrásy-úton laktak, s amikorra Zoltán odaért, a társaság már a második leöntés teával csusztatta a gyéren burkolt szendvicseket. Magda papája kuriai bíró volt, méltóságos úr s a méltóságos urak nem tartoznak oly vastagon fedni a zsúrkenyeret, mint a nagyságosok. Ott az a sonka, hogy este a Veres méltóságoséknál voltam, és az a kenőmájás, hogy Magdi, az ám a lány, úszóbajnok és medika, igazi új nő.

Zoltánt meglepte, hogy az új nő körül mennyi régi ismerőst talált. Nem csak Veres Matyi paradicsom bőrét kellett félteni, hogy kipukkad a viszontlátás örömétől, de a Magda lába előtti puffról is visszatekeredett egy hosszú, halvány, érijátszató arc, amely emlékezésre kényszerítette. Még nem is választotta ki a többi arc közül s már egy régen hallott mondat vérzett föl benne: «...nem azért fizetjük, hogy magának kelljen körmölnie...» Csak ez a gyermekkora mélyéről fölszökő mondat darab, talán csak a körmölni szó hirtelen visszatért képzettségének figyelmzettette őt erre a komisz és mégis finom arcra. Csakugyan, jegyző-Lajcsi volt. Mint Matyi jogász barátja került a házhoz. Tüntetően nem vette tudomásul Zoltánt, Hódosról egy szó sem esett köztük. De aki Zoltánt legjobban meglepte, az a gigerli volt. Magda addig gúnyolta, amíg mégis csak meghívta. Mégis csak főispán fiú s egyben az a türelmes kovakó, akin Magda fel-felszikkrahatott.

Általában az egész társaság úgy rendeződött, hogy Magda minden képességét kicsillantsa. Egy sovány bölcsész-lány, akiből hegyes csontok és férfiasztó bölcsködések álltak ki, Magda nőiességét dokumentálta. «Lám mind a ketten tanulnak, de Magda nem csak tanul, hanem pompás nő is.» Magda huga viszont az egyrétű erotikus tipust képviselte, akivel csak táncról és pletykáról lehet fecsegni. Nőcske, aki fényűzésből hordja a fejét. Egy kopasz harmincon túli gorilla-forma férfi, akit titkár úrnak szólítottak s «emberszabású»-nak becéztek a házi filozófust játszotta. Minden lenyelt szendvics darabra egy új paradoxont bukott vissza és nem szégyelte, hogy a paradoxonai állottabbak voltak a szendvicseknél. Jegyző Lajcsi, aki az utóbbi években kissé megfáradt s már nem párduehoz, inkább lustálkodó agárhoz hasonlított, mint szerelmi szakértő szerepelt, bágyadt szép fiú, aki a hugocskának udvarol, de Magdát veszi komolyan. Veres Matyi viszont a kis «jelentéktelen» volt, aki «természetesen» csak a kis lánynak tehetette a szépet. Egyedül annak a téstatabőrű s vörös pat. unásos kamasznak a szerepe volt tisztázatlan, aki a mama mellé szorult s minden hozzá intézett szóra ugyanazzal a széles, fülig futó mosollyal felelt.

Ez a mama olyan volt, mint a fogadó szoba. Régifajta diófa bútor, akiről leütötték a tornyocskákat és a kiugrókat, simára gyalulták, de azért még sem lett modern darab. Magdára úgy tekintett, mint betlehemi csillagra, amelyet követnie kell. S ennek a csillagnak sikerült is

kivezetnie őt ősei földjéről. A jó és helyes minden mértékét elvesztette s egyetlen törekvése az volt, hogy a lánya nyomában maradjon. Ebben nemcsak az anyák szolgálalkúsége, hanem okos ösztön is vezette. Így lánya legvakmerőbb szokásaival sem léphetett ki a szülői pátyolás légköréből, másrészt férje is mindig az ő anyai megértésébe burkolva, mintegy ködön át látta Magda túl éles gesztusait. Ez a szerep persze amilyen önfeláldozó, éppolyan háládatlan volt. A családfő azzal vádolta, hogy az ő majomszeretete miatt nem tud a családjában rendet teremteni. Magdát viszont gyötörte, hogy akármilyen merész, az anyja még mindig megérti. E megértés nélkül, talán az érettségivel is beérte volna. Így azonban okvetlen úszóbajnok és medika akart lenni, s talán más is, ha amazon-izmai ösztönös szüziessége vissza nem tartja. Bosszankodott, hogy nem elég nagystílű, nem az a nő, aki az életben «szerepet játszik» s ezt a nevelésének tudta be s az anyján torolta meg. Hiába hallgatott végig szegény mama a legédesebb mosollyal olyan társalgásokat, melyeket belénevelt szemérme kapirgálni sem mert s hiába használta már kellő helyen s összezavarás veszélye nélkül a miliőkomplexum- és élményszavakat, a refrén az volt, a mama elriasztja az embereket, mérföldnyi körzetben terjeszti a «ruhaszekrényzagot».

Zoltán bemutatkozásakor a társalgás elakadt, talán ép róla volt szó s egy képes színházi lapnak kellett a társaságot a pillanatnyi csöndből, mely fölött a «miért is vagyunk együtt» kérdőjele ásitott, kirántani. A képes színházi lap persze a gigerli kezében volt s tekintettel a kezdődő nyári időnyre egy fürdőtrikó-felvételnél fordult ki.

— Rontja a képzetét? — szólt Magda a gigerlire.

— Bocsánat, a maguk zsúrasztaláról vettem föl, mentegetőzött nevetve a fiatalember.

— Számítottam rá, hogy itt lesz.

Jegyző-Lajcsi is megnézte a képet s hodosi fiú létére, aki valaha Bordás elé járt, csodálatos hányivetin jegyezte meg.

— Magát még nem kapták le így? Mért úszik egy nő, ha még le sem fényképezik.

— Hozzá háton, próbált élcelődni a főispánfiú. Én egyszer úsztam háton s belevertem a fejemet az uszoda oldalába.

— Ez magára vall, különben megnyugtatom, ha akarnám, bennem is gyönyörködhetnék. A multkor a címlapon akartak hozni, de én még idejében a lapot megillető profilomat fordítottam a gép felé. Nem óhajtom bejegyeztetni magamat az önök tőzsdéjén, mondtam a riporternek. Meg is irta, hogy prüd vagyok.

— Akarnának lefényképezni engem — kottyant közbe a hugoska.

— Szép dolog is annyi férfi álmaiba bevándorolni.

— Igen, szellemeskedett a filozófus, a magazinok a könyörület folyóiratai. Különösen a németek. Hány reménytelen férfi-képzetbe bűvölnek paradicsomot.

— Fúj, nem szégyel a maguk képzeletével előhozakodni. A férfiak miatt szégyelem, hogy nő vagyok.

— S mi a nők miatt vagyunk szégyenletesek.

— Az új nőtipus új férfitípust fog kitermelni, csalogatta a maga utcájába a bölcsész nő a beszélgetést. Azzal vigasztalódott, hogy szerelmi balfogásainak új-nő volta az oka. Az új nőhöz nincs adekvát férfi.

— Lehet, bölintott a filozófus, mi férfiak valóban az élet másodlagos jelenségei vagyunk.

— Más viszonyok, más emberek — okoskodott Magda.

— Kérdés, hogy a viszonyok lényegükben változhatnak-e?

— Erről mi beszélhetnénk — jegyezte meg a mama — a mi időnkben nem is voltak viszonyok.

— Eh, ti nem is éltetek, fakadt ki dühösen Magda. Tudják, mit mondok én? hadarta gyorsan, csakhogy az anyja botlását minél több szóval temesse be. Az emberiség nem csak hogy változhatik, de még nincs is meg. Ahogy a virág sincs rügy korában. A mai nőről nem ítélted meg a nőt s a mai emberiségből az emberiséget. Össze vagyunk préselve, mint a szardínia a dobozban.

— A szardínia a dobozban is megőrzi alakját és szagát, bölcsődött a filozófus.

— De mi göngyölt heringek vagyunk, vágta ki diadalmasan Magda. Ciniskuskodhat, én hiszek az emberiség fölszabadulásában. Az, amit ma mint örök emberit vágnak a fejünkhöz, előbb-utóbb ostoba pluszkvamperfektum lesz.

— S ezt a folyamatot a nők indítják meg, makacskodott a bölcsész nő.

— Éljen a kigöngyölt hering, tapsolt Matyi.

Zoltánt kissé megszedítette Lajcsi gögös «nem ismerlek»-et hirdető tekintete s a «körmölni» nyomán felsajduló emlék. Nehezen ugrott bele ennek az alantas tréfa és magas filozófia közt cikkázó társaságnak a hintájába. De várta a szót, amelyen át beleugorhassék és mégjobban meghajthassa.

— Maga mit gondol, fordult Zoltánhoz kihívón Magda, akit minden modernsége ellenére is bosszantott beharangozott favoritjának hallgatagsága és a pötyögő kabátja. Kifejtheti-e egyszer az ember, ami benne van, vagy sem?

— Az ember ma is kifejtheti, ami benne van, sőt pontosan azt fejt ki, ha csak meg nem hal idő előtt. Egyáltalán: mi az az «egyszer»? Úgy gondolja, az utódaink? Mondhatom-e a fiainak: én majd megesezem, te pedig megemeszted. Ráhagyhatom a nitroglicerin és a sütőpor receptjét, hogy jobb tésztát süssön és könnyebben robbantsa fel embertársait, de nem hagyhatom rá az «önkifejtés» összetételét. Hány ezer éve van kankalin, de egyik sem nyílik ki hamarabb, mert az őse is kinyílt.

— Kedvező talajon a kankalin is elébb nyílik.

— Kérdés, mi az a kedvező talaj. Legtöbbünkre a külső szerencse belső szerencsétlenség. Az életet nem lehet a feltételein át megjavítani. Nem mondhatom: elpumpálok a halak fölül a tengert és madarak lesznek.

— Szóval minden társadalmi reform tengert pumpál?

— Majdnem. Ha valaki tetves, nem építék neki majolika csempés és linoleum padlós palotát, hanem megtanítom a tisztaságra.

— Ha ugyan lehet, szólj közbe a filozófus titkár. A legtöbb ember sorsszerűen tetves.

De Zoltánt elragadták a paripái és nem válaszolt. Egy percre komolyan vette a témát, amellyel itt csak játszadoztak.

— Ezek a szociális megváltás-tervek az emberiség lelkiismeret kibuvói. Gondoljanak el valakit, aki gyilkolt, de nincs ereje, hogy a lelkiismeretét megkönnyítse. Hosszadalmas eljárást eszel ki, amellyel bűnét jóváteheti. Elveszi az özvegyet, fölneveli a gyerekeit, kifizeti az adósságait. Könnyít-e magán? A haladás és a társadalmi reformok is ilyen kibuvói az emberi lelkiismeretnek.

— De az emberiség nem ölt.

— Igenis ölt, megölte az emberi életet. Önök keresztények; mondjuk: a Krisztust. Rögtön tökéletesnek kellene lennünk, azt gondoljuk, én is javulok egy kicsit, a fiam is egy kicsit s a századik utódom már tökéletes lesz.

— S maga rögtön akar tökéletes lenni?

— Hogyne akarnék. Mi marad nekem, ha nem is akarok. Értsük meg: itt az akaratról van szó s nem a képességről. Aki haladásban hisz, nem hisz önmagában. A haladás eltolja rólunk a felelősséget. Én csak láncszem vagyok, én csak szerény sejt vagyok. Majd az egész lánc, majd az egész növény. Ép ez az egész lánc az oka, hogy a haladók közt annyi semmiházi van. Már akkor inkább a kereszténység! A kereszténység nem mondja, hogy te csak sejtecske vagy, aki levedlesz, vagy tovább oszlasz, hanem minden életet méltónak tart az Isten ítéletére.

— S azt hiszi, minden élet méltó az Isten ítéletére? — kérdezte a titkár. A hosszú sós rudat a tányérjára tette, egy pillanatig komolyan nézett Zoltánra, mint artista, aki bohóckodásra adta a fejét, de a másik egy mozdulatában fölismeri a trapézra termett embert és kihúzza magát...

— Én nem hiszek Istenben — szólj csendesesen s szinte feszélyezően komolyan Zoltán. Azaz nem tudom, fogok-e hinni benne, de mindenestre szeretném, ha hihetnék. A haladás talán van, de nem tudok mit kezdeni vele; az Isten talán nincs, de meg lehet fogózni benne. Egy ember élete azonban föltétlenül érdemes az Isten ítéletére.

— De mit tartunk erről az ítéletről — helyezte el orvasszóját a titkár. — Miképp ítélheti meg Isten a maga teremtményeit? Nem olyan ez, mintha egy tanuló maga javítaná ki az iskolai dolgozatát?

Ez jó vágás volt s még a főispán-fiú is nevetett rajta, pedig őt

kongregációba járatta az édesapja. Zoltán érezte, hogy ez itt tekintélykérdés, kiköccent ünnepélyességéből s ha szofizma árán is, győzni akart.

— Mi azonban nem vagyunk Isten dolgozatai. Isten nem követhet el olyan helyesírási hibát, mint ön, vagy én. Ennyi tárgyesetet kettős t-vel, ennyi kisbetűt a mondat elején. Isten csak a témát adja s mi magunk írjuk a dolgot.

— De mégis csak mi jelentjük Isten teremtő képességének a felső határát. Mi vagyunk a legtöbb, amit az Isten teremteni tudott. Magát ítéli el, ha minket elítél.

— Ön is felső határát jelentette az édesapja teremtő képességének, vágott vissza Zoltán — s kedves atyja mégis elnadragolta.

Ez goromba és felületes érv volt, de annál jobban hatott. A zsúrasztal fölött ott lebegett a titkár, amint az édesatyja térdén enyhe ívbe hajlik s a legszívósabb felülete kerül az ív csúcsára. De nem a hús év előtti titkár urat látták, hanem ezt a mai, emberszabásút, a fejbűb gyér hajzatán átsütő holdacskaival. Ez a kép kiszakította a röhögés iszákját. A többséget úgyis untatta a filozófiai vita, amelyen azonban Vereséknél át kellett esni, akár a fogrepesztő sósrudacsokán. Mindenki úgy akart nevetni, hogy a filozófia vissza ne térhessen. Innen is, onnan is beledobtak egy megjegyzést a jókedv fazekába. Tréfa licitált tréfára, kétértelműség kétértelműsége. A húgocska is előrehajolt a dívány szmirnápárnáiról, ahol Matyival legalább századszor lapozta át azt a fényképalbumot, melyet ő a legbiztosabb közelhozónak talált s rázúdította a társaságra sajtószerű stricinyelvét. Mondatai nem is szavakból, hanem szólásokból álltak, mint : «ne mondja, mert elrontja», «elrajzolta a pénzt», «jó pofa szvoboda» s hasonló kifejezések egy-két tucatja tért vissza szüntelen s ezzel olyan viharos elevenséget paskolt maga köré, amilyenre csak a teljes szellemi felelőtlenség perceiben képes az ember, amikor él, «mintha nem lenne agyveleje».

Zoltánt a siker elsodorta. Hacsak az kellett, mondott ő furcsát. Még a húgocskát is elkápráztatta újsütetű szólásaival, melyeket itt a helyszínen koholt, de úgy hangzottak, mintha évtizedes gyakorlat köszörülte volna ki őket. Ha nem jutott eszébe valami : «viszket a memoriám», ha a boncolásról volt szó : «megnézzük, mi van belül». A titkár urat különösen sokat piszkálta. Józanon pirult volna a célzásaiért, de most tüzelte a félműveltek nevetése, akik örültek, hogy eleget tettek a kultúrszertartásnak s szabadon gorombáskodhatnak. Egyszer életében mindenki nagyszerű fiúnak tartotta. Legfőleg a jegyző-Lajcsi húzódott el sértődötten tőle. Őt feszélyezte a hodosi gyerek sikere s Magdára is féltékenykedett. Lajcsinak madárfeje volt, de még azt se nyomta szét a velő s mint minden ostoba férfi, tisztelettel nézett a művelt lányra. Magda látta a féltékenységet s olyan kisstíliu ugratta, mint egy házmester-démon.

Közben a mama mellett lapuló, arcpreesztő mosolyú kamaszkáról is kiderült, mire való. Odaült a zongorához s a jáva nevű új tánc

ritmusát paskolta ki a «Sorentói emlék»-en mélézó sárga billentyűkből. Felhajtották a szőnyeget. A gigerli Magdát tolta ki a szoba közepére, Matyi a húgocskával járta a «belépős» figurát. A belépős figura volt Matyi gyengéje. A mama boldog mosollyal nézte lányait, akik belevesztették tagjaikat a szorító férfitagokba. Mindenki azon volt, hogy természetesnek találja a páros mozgásnak ezt a nyilvánosított válfaját. Maguk a táncosok is merev faarccal lépegettek s a kis Matyi szinte papos komolysággal. Annál komikusabb volt ez a papos arc, minél nagyobb ellentétben állt a végzett mozdulatokkal.

Zoltán nézte a táncot s hallgatta a bölcsészsnőt, aki táncellenes vallomást akart kicsikarni belőle. A zene átömlött rajta, figyelte a lábak járását s úgy érezte, ő is tudná ezt. Előbb a húgocskával próbálta meg. Kissé szilajul ropta, hánykodó teste kiütött a tánc simaságából, de lábai rákaptak a ritmusra s hallotta, hogy valaki megdicséri. A húgocskának és Veres Matyinak azonban külön édes táncitkuk volt, amely egymásra utalta őket s Zoltánt bosszantotta, hogy a lány szeme Matyit keresi.

A következő táncra Magdát kérte fel. Magda maga sem volt jó-táncos, vaskosan mozgott s ugrált. Inkább azért táncolt, mert olvasott a tánc szédületéről s röstelte volna, hogy ő nem képes erre a szédületre. Zoltán is ugrált, akárcsak ő s ez nagyon tetszett neki. Férfitársaságban folytatott izommunkabenyomást keltette benne ez a tánc s lassan valami mámorféle öntötte el szűzies, rideg lényét. Ez a mámor éppen mert oly ritkán érett rá, különös édes zavarba ejtette. Elpirult; arca kifordult szokott fölényéből, szétnyílt ajkain egy félig kérő, félig kihívó, alázatos s mégis támadó nevetés feslett föl. Zoltánt ez a nevetés hirtelen elemélyítette. Forgó lábai alól elszaladt a föld, Herrmann Évit látta, amint azt kérdi: «az idén mikor kezdődik az iskola» és vár valamire. De ez az Évi megerősödött, szétment, egy bajnoknő karjaival szorítja őt s közvetlen az arcába viszi ajkait, melyek ebben a pillanatban szinte zsirosan fényesek. S mintha Évin túl egy még régibb emlék ködlene: nagy felnőtt arc, amely egyre közelebb jön, az ő gyermek-arcához; egy arc, amely nő, szétfut s mindent eltakar.

Szerencsére elállt a zongora, Zoltán Veres Matyi mellé telepedett és egy díványpárnával babrált.

— Sosem hittem — mondta Matyi — hogy belőled ilyen derék szendvicsevő váljék. Szendvicsevőnek hívjuk a zsúrfiúkat — magyarázta s sugárzott az arca, hogy a barátjából ilyen jó szendvicsevő vált. — Igaz, holnap este dunántúli összejövetel. Gyere el, Csanádi Gábor is ott lesz, ő teológus ugyan, de beszopja a maga két literjét. Budán a Cethalban találkozunk.

— Te, én nem maradhatok tovább — mondta hirtelen Zoltán — nem akarom megbontani a társaságot. Ments ki valahogy.

Bevárt egy pillanatot, amikor Magda őrző tekintete alól kibujhatott s az előszobába surrant. Az Andrássy-úton, a futó felhők közt

lézengő hold alatt nagy szomorúság fogta el. Egy ívlámpa elromolhatott, különös ideges vibrálással, a szokottnál is kékebben adta a fényt. Előtte egy négy lábú, idétlen lény kocogott kuncogva az Oktogon felé. Két szár nadrág és két selyemharisnya, de a törzsük összenőtt s a férfi feje is beleveszett a nő kalapja árnyékába. Zoltán fáradt volt, mintha órák hosszat futott vagy úszott volna. Elengedte a lábait és a karjait s különös bágyadt elégtétele támadt, hogy apatikusan vonszolhatja őket maga után, mintha egy égi néző előtt játszott volna meg az elhasznált ember szerepét.

Gyula nem volt otthon. Reggel is gyüretlen állt az ágya. De Zoltán nem kereste. Tízig heverészett, várta az idő mulását, mintha már a muló idő is megoldás volna. Nem akadt egy gondolata a tudatában. Napok, képek és illatok jártak-keltek s nem tudták, mit kezdjenek. Nem ment be az anatómiára. Az utóbbi héten már el-elmulasztott egy-egy napot. A bonctan minden újdonságát kiszippantotta és szívesebben csatangolta a felsőbb évesek óráit. Sebészeti és belgyógyászati előadásokat hallgatott. Sok mindent nem értett, de annál több kitalálnivalója akadt s ez a fejtörősi mulattatta.

Most is ott ógyelgett déltájt az Üllői-út egyik mellékutcájában. Nagy raj diák ömlött az eldugott klinikaépület felé. A belső Üllői-útról jöttek, egyesek mentében ugrottak le a villanyosról, mások gyalog rohantak a villanyoson érkezők elé. Vidám férfirobajjal töltötték meg a kis utcát, aztán usgyi, neki a néma lépcsőháznak, hogy minél jobb helyet kapjanak. Zoltánnak mindegy volt; velük tartott.

Az előadás néhány perc múlva megkezdődött. Öreg bácsi jött ki a hallgatóság előtt, a világból kikapcsoltak magányával ült az emeletes padokkal szemben, nem nézett föl, csak hogy ne kelljen olyat látnia, amit úgy sem ért meg s a háromnegyedrész süketek kiabálni nem akaró hangján hadarta únt előadását. A serdüléssel elmezavarról beszélt, de Zoltán alig hallott egy szót, a hallgatóság halkán beszélgetett, az oldalt ülő tanársegéd leplezetlenül ásított s ásítás közben a tenyerét hol rácsapta a szájára, hol elkapta előle, ami különös hangtüneményt idézett elő.

Az előadás második felében betegeket mutattak be. Az aznap bemutatott betegeket azért tartották a klinikán, hogy hallgassanak; ők voltak a makacs némaság, «a mutizmus» példatára. Az elsőt, aki már húsz éve hallgat, hordágyon hozták be. Olyan volt, mintha viaszból cseppentették volna oda, nyúlos, idomítható; emléke csak a hajdani embernek. A második makkegészségesnek látszott. Katonásan megállt s a hallgatóságot nézte. Egyszerre összerakta a két kezét; az arca előtt a magasba emelte s utána nézett, nem áhitatosan, inkább úgy, ahogy rossz színészek adják a farizeust. Egy pillanatig így maradt, aztán a nadrágja mellé ejtette a kezét. Vigyázzban állt, nézte a medikusokat, közben újra ráérett az az inger, mely erre a különös mozdulatra hajszolta s az összetett kezek megint elsuhantak a merev arc előtt. Így ment ez

egymás után ötször, hatszor, óramű pontossággal. A teremben egy köhintés sem hallatszott. Lehetetlen volt meg nem ihletődni ebben a különös szertartásában ismétlődő belső apály-dagály előtt. A tanár most megfogta a beteg balkezét és kinyújtotta. A kéz előre nyúlt és ottmaradt.

— Katalepszia — magyarázta az öreg úr.

A kéz lassan lesülyedt s a beteg visszatért megrögzött szertartásához.

— Hét éve nem beszél, de egyszer, amikor a szomszédja öngyilkos akart lenni, felkeltette az ápolót. Hogy hívják — kérdezte a beteget? Az nem felelt.

— Mért nem felel?

Csönd. A tanár öreges diadallal s némi enyhe panasszal fordult a hallgatóság felé.

— Nem lehet őt megszólalásra bírni. Na elmehet — fordult vissza a beteghez.

A beteg egy fejbiccentés nélkül kiment. A tanársegéd új, csodálatosan lefogyott alakot tuszolt elő.

— A beteg, akit bemutatok — magyarázta a professor — tanár-ember. Végigharcolta a háborút, fogságba került s a fogságban lépett föl rajta a betegség. A leszerelés után került ide. Eleinte beszélt, sőt feltűnően sokat fecsegett, de most már három hónapja meg se mukkan, egy ideig mesterségesen kellett táplálnunk, azért ilyen sovány. Hogy van, tanár úr? — fordult a beteghez. — Nincs semmi baja? — tett fel fokozott meggyőzés kedvéért még egy kérdést, majd újra a hallgatóság felé: — Nem lehet megszólalásra bírni... Tessék megfigyelni az ösztireotípiáját. A kezével türelmetlen elhárító mozdulatot tesz.

A beteg csakugyan időnként meg-megrándította a vállát s a kezével egy «ugyan hagyja» jellegű mozdulatot tett. A hallgatóság megdöbbenve nézte ezt az embert, aki valaha tanár volt s most ilyen. Zoltán eleinte alig ismerte föl őt a kékcsikos kórházi ruhában, de amikor felismerte, megborzongott. Az előadó tanár újra összefoglalta a schizofrenia tüneteit: elhidegült a világtól, közömbös; meghalhatnak a rokonai, tudomást sem vesz róla; modoros, össze-vissza beszél, makacsul nem szól s még vagy husz dolgot, melyet ő egyetlen hosszú mondatban szokott elhadarni. Zoltánnak a Frölich fogolytáborbeli szavajárása jutott eszébe: nem fontos, nem fontos. Ebben a tanteremben csak ő értette Frölich mozdulatát. S maga sem tudta, miért, ijedelemszerű vágy lepté meg, hogy levertségétől szabaduljon. Talán livornói gondolatai suhantak át rajta, hogy ő is Frölich sorsára jut, kiszigeteli magát a világból, ha nem kapaszkodik az emberekbe. E gondolat fölött az új tudományos szó: ő is schizofreniás. Nem akarta tudni, mi rémítette meg, csak visszakapaszkodni minél előbb abba a derűbe, melyből Magda nevetése kifordította. Valami feltűnő, hars röhögésre ingerlőt akart csinálni, rögtön, ebben a pillanatban, hogy mindenki vele foglalkozzék s ő bele-

ugorhassék a nyájba, mellyel szegény Frölich az ő «nem fontos»-án át néz farkasszemét.

A tanár Frölichen is meg akarta mutatni a katalapsziát. Felemelte az egyik karját, úgy hagyta. Frölich egy pillanatnyi habozás után visszajött s közben súrolta a professzor vállát.

— Egy kis katalapszia azért van — iparkodott a tüneteket kikéríteni a tanár.

Zoltán maga se tudta, mit csinál. Mellette egy sok aranyfogú, idős kolléga ült, akit ő azelőtt sose látott. Megfogta a karját a feje fölé emelte s ott hagyta. Az aranyfogú elámulva nézett rá, Zoltán szerencséjére értette a tréfát. A bajtársi egyesület egyik törzsfője volt, aki a numerus clausus-gyűléseken rakta le a szigorlatait, s erre az előadásra csak a kuriózum és a fenyegető névsorolvasás csalta be. Rengeteg diák ismerte őt, mért ne tartozhatna Zoltán is azok közé. Komiszat csillant a szeme s pontosan a Frölich mozdulatával Zoltán fejére csúsztatva a kezét, de úgy, hogy félig a pad alá nyomta. A felső sorok röhögtek, a felnőtt férfiakból kitört a csínytevő diák, még a tanár fülébe is eljutott egy bizonytalan morgás, mert a padosrok felé vetette gyanakodó szemét. Új betegek vonultak el a katedra előtt, de Zoltán meg volt mentve, a közderülség vidám fiúvá avatta, parázs, élcelődő-fészek támadt körülötte, melyben ő és a törzsfő vitték a szót.

A menzán a törzsfővel ebédelt. Kiderült, hogy az is dunántúli s ott lesz azon a cethalbeli összejöveten, melyről Matyi beszélt. Zoltán megígérte, hogy elmegy. Délután hagyta a bonctermet, nehogy a csupasz csont fölött újra elővegye a letargia. A József-körúti csirkekorzót mustrálgatta s a szobaasszonyának emlegette a vastagbajszút. Gyula nem jött meg. A szobaasszony rémüldözött, hogy délelőtt itt járt, veszekedett, olyan volt, mint akinek több van egy kerékkel, Zoltán azonban nem akart a bátyjára gondolni. Megmakacsodott a vastagbajszúban. Majd a nyitott udvari ablakhoz állt s füttyszóval kísérte a cselédlányt, aki valahol fölötte láthatatlan magasságokban a «Gyere pofám» refrénű csábdalt énekelte, melyből különben csak ezt a két szót tudta, de azt aztán nagyszerűen. Átellenben az a tömzsi lány, akibe a Bástyáról jövet beléverődött, a varrodát takarította. Egyedül lehetett otthon, mert Zoltán füttyszava az ablakba csalta, barátságosan átmosolygott. Zoltán vissza. Úgy érezte, elég szemtelen volt a mosolya s elhatározta, hogy minél előbb megismerkedik a kis «húszsákkal». Így nevezte el jókedvében a lányt.

Gyula sötétkéék ruhája másodszor is előkerült a szekrényből. Valami tartóztatta Zoltánt, hogy ne menjen el a Cethalba. De mint hátának szegzett kés, hajtotta a délelőtti ijedelme. Emberek közé, emberek közé, adta ki a parancsot s bizonytalan várakozással bandukolt a budai kis korcsma felé. Bizonyára afféle férfi-muri lesz. Kezdődik a Cethalban s végződik máshol. Talán le is itatják. A legjobb volna, ha leitatnák. Csodálkozott, hogy ez még nem jutott eszébe. Talán a bor

mossa el az ő szorongását. Nem fogja sajnálni a krajcárjait: iszik. Szinte előlegezte magának a mámort. Részegmódra ugráltatta a gondolatait, próbálgatta, milyen lehet az a borközi állapot. Hirtelen bizonyossággal csapott bele, hogy igen, a részegség megszabadítja őt mindentől. Széles próbatevő kedvvel tört be az iskolautcai kis vendéglőbe.

A Cethal olyan beosztású volt, mint a túlvilág. Kívül a söntésben a kék-fehéralmamintás abroszoknál munkások és iparosok takarékoskodtak a hosszú lépésükkel s tantaluszi pillantásokkal kísérték az aszalt-szilvaképi pincért, aki öblös, élénksárga korsók fölött fehér sörhabot és zsírtól fényes tálakon csábos illatokat röpitett a nagy terem felé. A nagy teremben fehérrel terítettek. Maradvány budai urak s új, pesti erkölcsű párok keveredtek itt, Buda átmeneti korának vegyes faunája. Az öreg urak alá-alákacsintottak a szomszéd asztalok újdivatú testszín harisnyát villantó abroszainak s haragudtak, hogy a közerkölesők lazulása így megkönnyítette a mai sihederek dolgát. A pesti erkölcsű párok viszont egy félórányi tisztaságot képzeltek maguk köré ezeknek a derék galamblelkű «budai dalárdisták»-nak a szomszédságában. Ebben a teremben már vidámabbak voltak a pillantások, mint ott kinn. Az öregek tekintetét elmélázónak, a fiatalokét tüzesnek is találhatta a jóakarát. Ezek a lelkek már fölszállóban voltak a derű purgatórium-hegyoldalán, bár vitás, hogy megtisztulnak-e valaha a korcsmán kívül szenvedélyeitől. Az öreg urakat egy rejtett bosszúság ki-kipukkasztotta s morogva csapták le a kést, amely széles smirglisávit hagyott az asztalkendőn; az ifjú párok is össze-össze szólalkoztak s mereven pillantottak el a söreik fölött.

A derű paradicsoma azonban a belső szoba volt, ahol szombat este a dunántúliak, vagy cethalbeli nevükön «jónások» emlékeztek a szülőföldjükre, ami abban állt, hogy szapulták egymás fakultását, ittak s a «Szegedi híres város» helyett «Fehérvár híres város»-t énekeltek, tekintet nélkül a prozodiára. Valamennyien dunántúliak voltak, anélkül, hogy hajlamaikban lényegesen különböztek volna az alföldiektől vagy erdélyiektől. Ebben az esztendőben magas árfolyama volt bűnös Budapesten a szűz vidékieknek s akinek a nagyapja valaha vidéken adótiszteskedett, az mind erdélyinek vagy felvidékieknek, de legalább is dunántúlinak számította magát. Így verődtek össze a jónások is.

Mikor Zoltán belépett, alig tizenöten voltak a «belső gyomorban»; odahuzódtak az asztalfőre, ép aköré a bajtárs-törzsfő köré, akit Zoltán a délelőtt ismert meg. Itt a törzsfő is csak egy szál dunántúli volt s tapasztalatai bőségével s élcei trágárságával kellett tekintélyt szereznie. Recsegő hangját titkolózóra fogta, noha hangosan is anekdotázhatott volna, de hát így szokta meg, csak így vicc a vicc. A tizenöt fiatal diák az asztalra hajolt s egy bokorba rakta a fejét. Zoltán nem merte behúzni az ajtót, olyan csend volt. Akkor egyszerre, uff, a bokorba rakott fejek szétrepültek, aki mögött szék volt, hátra dőlt, aki mögött nem volt,

a szoba sarkába futott és a hascsikarását szorongatta. A törzsfő el-sütötte a csattanót. Talán nem is volt jó csattanó, de a száj, amely előadta, annyi jó röhögés emlékét bizgatta meg, hogy már csak tiszteletből is nevetni kellett. Némelyek nem is ezen a viccen nevettek, hanem egy másikon, amelyet néhány hónap előtt hallottak, de ugyanettől a törzsfőtől.

Zoltán tüstént talált ismerős arcot s az a Horváth Lacié volt. Őt is csak a nagyapai jog fércelte a dunántúliak közé, de hogy maradt volna ki egy ilyen lokálpatrióta csoportosulásból? Ő kacagott a legjobban. Komoly, konfirmálós-fiú képe szétszaladt, olyan benyomást tett, mintha szem, száj, fül, orr összekaptak volna; mindenik szabadulni akarna a másiktól, erre-arra ráncigálva azokat a bőrbilincseket, amelyek még összefogták őket. Kipirult, tüntetően gyomrozta magát s egyik lábáról a másikra állt. Aki egy megkönnyítő röhejjel már kiöblítette volna a törzsfő viccét, rápillantott és újra kezdte. Végül már a törzsfő is őrajta mulatott.

Zoltán lelkébe úgy rohant ez az erőltetetten kacagó jó fiú, mint önmaga torzképe. De nem ért rá undorodni. Matyi karonfogta, bemutatta. A törzsfő tűrhetetlen hosszadalmasan és cikornyásan adta elő az elmekórtani incidenst s különösen, hogy mit gondolt ő, amikor Zoltán a karját fölemelte. A felhivalgó nevetés egyszeriben besodorta Zoltánt a társaságba.

Új jónások jöttek, az egyik egy délutáni verekedésről számolt be, ahol a zsidók támadóiknak estek. Mindenki felzúdult. Még ők mernek a mi országunkban verekedni. Egyesek gyanakodtak: nem is zsidók voltak azok, hanem vasasok.

— Mi lesz az őszi beiratkozásokkal? — vetette föl valaki az őstémát.

— Gummibot — ordította a törzsfő.

Óriási éljenzés.

— Ha meg lesz a numerus clausus, mégis csak beengedtek néhányat vélekedett Laci, aki szerette a törvényes alapot.

— Mindet be fogják eresztetni. Könnyű itt csaholni, egy szakasz rendőr, usgyi, futtok, ahány felé csak lehet — epéskedett egy keselyarcú fiú, akinek az apját a terroristák végezték ki s ez a tény végkép föl-szabadította s hóhér-kéjjé fokozta gyermekora lappangó szadizmusát, mely addig macskák és kutyák kivégzésében tombolta ki magát.

— A numerus clausus léckerítés árvíz ellen — ordított közbe Zoltán is, csakhogy beszéljen. Ha nem is sodorja el a víz, bejön a léczköz. Az ő véleménye az volt, hogy ha a zsidók olyan hatalmasok, mint mondják, ilyenféle törvényekkel úgy sem lehet föltartóztatni őket. Az élet ellen épített törvényeket nevezte ő «léckerítésnek árvíz ellen». De most ebbe a szófogatagba úgy dobta be a maga mondatát, mintha egyet értene a többiekkel. Mindenkit helyeselt s ő nem ért rá szégyenkezni mondata helyzeti hazugságáért. Ebben a percben csak az volt fontos, hogy együtt legyen a többiekkel.

— Ha a vendég éjjel fölkel és beretvát szegez a nyakamnak, nem mondom, hogy csak egy tollkással, fiam — bömbölte a törzsfő — hanem leütöm a kezét. Ez a hasonlat volt az egyetlen, mellyel számos szónoklatában zsidókitiltó radikalizmusát indokolni szokta, de képzelete beérte ezzel az eggyel s ezt százszor elhajtogatta.

A vörös bor félliterjei és három decije hol itt fogytak el, hol ott lobbantak fel; kigyúltak és elaludtak, mint piros jelzőlámpák. A numerus clausus-téma széles szárnyai alól itt is ott is kicsúszott egy-egy új beszéd-tárgy; a hosszú asztal apró társaságokra ízelődött, közben azonban szeszélyesen elhajított szerpentinek, össze-vissza kiáltások röpködtek távoli csoportok közt is; a társalgások vad, karneváli szövevénybe bogozódtak.

Zoltán azon kapta magát, hogy ő is ordítózik. Szembe vele egy hatalmas mellű, bősöreányú, sűrű bajszú fiatalember telepedett le, olyan volt, mint egy mult századbeli Barabás-arckép. Egyszeriben ő került a középre, még a törzsfő is hízelgett neki. Theológus lehetett, mert szent atyámnak szólították, Egy liter vösöset rendelt, hozzá vizes-poharat. Három vizespohár és kész volt a liter.

— No most egy félliter — mondta — s elbeszélgethetünk. Kicsinyég elmaradtam.

— Jó hébér válnék belőled — mondta a törzsfő.

— Dehogyan jó; bennem maradna a bor.

— Most magyarázd meg, Gábor, a predestinációt — dörgölődött az erős férfihez Horváth Laci.

— A predestinációt? — kiáltotta a nagysöreányú. Minden fáradság nélkül bömbölte túl a beszélgetőket. — Van minálunk Egresen egy istentelen bozót. De épeg a falu és a szőlőhegy közt van ám, aki haza akar kerülni a szőlőből, át kell mennie rajta. Az átjárónál egy kis szabad, pocsétavíz, úgy hívják, Békapest. Hát ennek a Békapestnek egy szál padló a Lánchídja. Aki nagyon megtalálja kotyogatni a hordót, vagy átjön ezen a padlón vagy sem. Olykor a legrészegebb jön át a legbiztosabban. No, ha át is jön, nem a maga érdeméből jön át. Legalább is pofoznivaló huncut, aki veri a mellét, hogy ehun, áthozott engem az én józanságom. Akinek bőr van a képén, nem mondhat mást: átjöttem, a jó Isten tudja, hogyan. Hát ez a «jó Isten tudja, hogyan» a predestináció.

Ez a hasonlat bizonyára nem merítette ki a predestináció fogalmát, de a bor fölött bevált, népi zamatú bölcsességnek tűnt a sok hát is, meg a pofozni való huncut, meg a Békapest is tetszett, meg az egy szál padló, amin a részeg ember gyanutlanul böccöllézik át. Akik oda figyeltek, viharosan éljeneztek.

Zoltán nyelte, hajtogatta a csersavas vörös bort, amely még a cipő zsinórját is összehúzta. Benne is szabadabban verte hullámain az indulat. Azon kapta magát, hogy gyűlöli ezt az átellenben ülő Barabás-rajzot s ha ő rajta állna, belekötne.

— Ki ez? — kérdezte Matyit.

— Nem ismered meg?

Csakugyan Csanádi Gábor volt, rájöhetett volna a jókedve kolompjáról, amelyet ma is úgy rázott, mint tíz éve a sonki iskolaudvaron. Most már tudta, mért ingerelte fel a predestinációs példabeszéde. A keselyarcú bele-belemártotta a poharába az orrát, Zoltán átkiáltott a feje fölött.

— Hát jó, mondjuk, nem a józan esze vitte át a te egresi atyafidat, de mégis csak őbenne volt, ami átvitte. — Nem tudta szabatosan kifejezni, amit akart s hápogva kapott egy kisegítő mellékmondat után.

— Ép ez az. Nem józan ész és mégis bennünk van: ép ez az isteni kegyelem — bökte ki méltóságosan Gábor s már el is fordította a fejét. Jobb keze felől emelkedőjéhez ért a nóta, ő is belezendített.

... *Bécsből, bécsi gyufagyárból,
Gyomorerősítőt a patikából.*

Mások is megkívánták a dalolást, az asztal egyik végén Balog Ádám harsogta a nevét, a másikon egy pesti műdal nyivákolt, ami újra kirobbantotta a politikát. Ketten fölálltak s összeölelkeztek, hogy annál vidékibbek legyenek. Nem «abonyi kettő», hanem adonyi, ordította egy adonyi fiú, noha nem is ezt a nótát énekelték. Horváth Laci megint remekelt a száz-egy népdalával. Gábor már a köteles harmadik liternél tartott.

— Azt mondd meg nekem, pajtás — fordult hirtelen Zoltánhoz — mért másztál te akkor a szobámba. Hét esztendeje töröm az eszemet, mért akartál te ép az én szobámban megpörkölödni?

Zoltán most látta csak, hogy Gábor, mihelyt belépett, felismerte őt. Annál jobban bősztette a semmihevevése.

— Egy kis stikli volt — hehetézte gonoszul. — Macskát akartam a melledre lopni. Hiszen tudod, mennyire irigyeltelek. Az eszedért, tudod, mert te voltál az első. Mondom, úgyis eleget cirógatja az a ficsúr Gagyi, hogy ilyen okos meg olyan okos, hadd álmodja egyszer, hogy meg se tud mukkanni a Liviusban. Legalább álmában. Jó? Mi?

Gábor gyanakodva emelte föl sűrű szempillája alól a szemét. Amikor látta, hogy Zoltán kötekedik, elmosolyodott. Úgy ült ott, mint ifjú mackó, akinek csak a mancsát kell lecsapnia s a gida nem legel többet. Hát csak add ki, ami benned van, mondta ez a mosoly.

— De az Isten is védi az esperesfiút — folytatta Zoltán. — Te a kocsiszínben a szolgálóval évödtél s rám rámszakadt a tüzes gerenda. Azt hiszed, kigyógyított az irigységből? Tudod, pajtikám, amint itt figyellek, még jobban esz a sárga, mint amikor az Oroszlányok a sörényedet cirógatták. Istenemre, úgy ülsz itt, mint egy mackó, akinek egész világ a málnabokra.

Gábor nagyot kacagott. Egyre többen figyelték a beszélgetést.

— Nem sokra tartom magam — dadogta tovább Zoltán — de

talán nekem is kiszorít a jó Isten annakidején egy vakarcs unokát, ha mindjárt lány lesz is az. Tudod, mivel dicsekedném én annak? Hej, unokám, hallottad-e hírét a híres Csanádi püspöknek. (Mert kiből lenne püspök, ha nem belőled.) Úgy nézz rám, te lány, hogy egy féleven át én voltam az első diák s ez a Csanádi a második. Akkor bejött az apja, az esperes úr s megvette egy koronán az elsőséget. Úgy, úgy, egy koronán — bizonygatta a hallgatóknak.

Gábor mosolya a fagypontra alá hült, csak annyit jegyzett meg: — No, no, még eltüsszentem magam.

— Akár tüsszented, akár nem, bejön az esperes, felénk libériás kocsisa van az esperesnek s fölcitál engem. Hát te pipáltad le a fiam? No, nem látszik meg rajtad s odavet egy egész ezüstkoronát. Én csak nézem, hogy mért adta. Azért-e, mert lepipáltam vagy azért, mert nem látszik meg s attól fogva még inkább vigyáztam, hogy meg ne lássék. Persze a Gagy is vigyázott.

Gábor arca besötétedett, hátra-hátra pislantott, hogy mennek-e már. Az asztal alján valaki egyre konokabban ismételtgetett egy női nevet, amely egyszersmind egy belvárosi házat is jelentett. A dunántúliak közt mind nagyobb pártja gomolyodott a bűnös Pestnek. Egy Jónás már cihelődött is. Zoltán belekémlelt magába, hogy itt van-e már a szabadító mámor, de csak az ismerős szorongás feketélt felé. Elpenderítette Gábor elől a vizes poharat és felhajtotta.

— Tudod, mit csináltam én azzal a valódi, körmöci verésű, ezüst egykoronással? Hazaküldtem a papámnak egy kedves kis dal kíséretében.

— Az volt ám a dalocska — kiáltozta Zoltán. Túlozta a részegségét, épen mert színjózannak érezte magát. Huncutok ezek a kis esperesfiúk. Huncut kis dalocskákra tanítják a társaikat. Ábéab Boda pap . . . Ide figyeljete, tudni kell, hogy az én apám . . .

A székek ide-oda csoszantak. — Mindent fizetek, ordította a keselyarú s az előbbi női név négerinduló formájában tért vissza. Gábor is szedte a kalapját, odaállt Zoltán elé, egy pillanatig figyelte, aztán mellbe bökte. Az a mellbelökés nem volt olyan gyöngéd, mint messziről látszott, Zoltán mögött szék is volt, abban is felbukhatott, mégis padló felé zuhantában Zoltánon olyasvalami villant át, hogy ő most szántszándékkal esik az asztal alá.

— Tökrészeg — mondta Gábor és sarkonfordult.

Zoltán ott feküdt a földön, úgy érezte, hogy fel tudna tápázkodni. De ki tudja mért, örült neki, hogy már az «asztal alá itta magát». Lábak csoszogtak körülötte, valaki a vállát rángatta, mintha Laci arra suhant volna el fölvetett szeme előtt; hagyjátok, kiáltotta valaki, aztán elvesztett előle minden. Az utolsó gondolata az volt, milyen jó, én már az asztal alá ittam magam.

Összecsúsztatott székeken ébredt, dörömbölnie kellett, hogy kienedjék. Nem engedték el könnyen. Ami piszkos folt volt a szoba padlatán, a fölsikálását mind ő fizette meg. Egy krajcárja sem maradt.

Vöröset látó szemmel támolyodott a csendes budai utcára. A lábai egymás útját keresztezték, nehéz, súlygolyószerű fejét meg kellett fognia, hogy le ne guruljon a válláról. Egy ideig a Dunaparton őgylgett. A Dunáról eszébe jutott hogy szomjas, a szomjúságáról a szódavíz, a szódavívről, hogy nincs egy krajcárja se. Gyalog kullogott haza. Az Üllői-út nem akart elfogni s a Liliom-utca sarkán majdnem leült a járdaszegre. A lépcső úgy ringatta, mintha hencser-rugók hintáztatnák. Annál jobban megrökönyödött, amikor az ajtóban a szobaasszony pöndörödik elé. A vastagbajszúval Zoltán végkép elbájolta, nagy baj esett, ha most így ront reá.

— Szép kis népek maguk — indította meg gondosan előkészített szónoklat-görgetegét, melybe azonban fokról-fokra belekavarodott. — Az ember sosem tudja kit vesz a házába. Gyógyszerész, gondolja: az ilyen a kenőcsök közt szöszmötöl, szelíd ember lesz s itt van. Vigyevigye a csomagját, én nem vagyok köteles ilyen népeket a házamban tartani.

Zoltán elhült. A «másnap reggel» ostoba arckifejezésével bámult rá, de az asszonyt ez a hallgatóság még jobban felbőszítette. Betörésről, tolvajkulcsról rikácsolt s a diplomáról, amelytől még gazember lehet, aki annak született. Az odagyúlt szomszédoknak kellett kimagyarázniuk a dolgot. Az történt, hogy Gyula, amikor kidobták, magánál feledte a redőnykulcsot. Nála nincs, mondta a gazdájának. Két napig az Isten tudja, hol lődörgött, az elmúlt este aztán fölnyitotta a redőnyt. Csakhogy a redőny mögött a hajdani gazdáját találta. Akkor elvesztette az eszét, leverte a tinktúrás üvegeket, szétdobálta a dobozokat, csak úgy csilingelt a sok ampulla. A gazda kimenekült az utcára és kiabált; akadt néhány járókelő, aki bemerészkedett, azok fékeztek meg az őrjüngöt.

A szobaasszony még mindig a maga «szép kis népek»-jét ordította, elállta a konyhaajtót s követelte, hogy vigye a csomagját. Ezzel nem volt mit kezdeni. Rohant a rendőrségre. «Az elébb szállították ki a farkasréti tébolydába». Nem volt pénze, gyalog rohant ki a Farkasrétre. Elöntötte az önvád. Eszébe jutott Gyula remegő szemhéja, izgatottsága s minden szavát egész komolynak, halálos nyomás alatt kisajtoltnak érezte. S rajta ez a kék ruha! A Gyula ruhája.

Elfogódva magyarázta meg a portásnak, hogy mit akar. A hatalmas kert közepén eleven, narancssárga és piros színekben ujjongott a frissen festett épület. A juharok szárnyat ragasztottak lapos magvaikra s útnak eresztették őket. Repüljete és sokasodjatok, súgták búcsúzóban. A madarakat még nem pillesztette el a nyár, a harkály konokul kopogott, a verebek oly vidáman csipogtak, ahogy csak telet látott veréb tud csipogni; a rigó eleven gyerekként ismételte éles fütty-kérdéseit. Az épület előtti virágágyban piros virágóriásokat nyitott a kána-indika s a vadonatfehér korlátokon papircsokrok óvták a látogatók ruháit. Még az ablakok vasrostélyai is játékos cirádáknak tüntek. Friss

fehérék voltak s a napsugár hanyattvágódott rajtuk. A rácsok mögött különös nevető arcok jöttek-tűntek. Egy dülleltszemű, bambavigyorú lány mézes-mázos szavakkal hivogatta Zoltánt.

A kapu csak csöngetésre nyílt.

— Tessék Bálint alorvos úrnál érdeklődni — mondta az alacsony, hörcsögarcú kapus. Az alorvos vizitet tartott s várni kellett rá. Hosszú lócán, bejáró betegek gubbasztottak, mint tyúkok az ól padján. Ott ült köztük az a sánta szabó is, aki velük átellenben lakott. Zoltánt annyira meglepte ez az ember, hogy önkénytelenül odaköszönt, noha eddig sosem beszéltek egymással. A szabó hozzálépett s egy villanykörtékkel kirakott kádról magyarázott, amely őbelőle az idegességet, pontosabban az idegességet okozó nedveket kiizzasztja. Zoltán nem tudott odafigyelni: s örült, hogy a szabó nem kíváncsi a véleményére.

Végre előkerült az alorvos. Sovány, kissé hajlott fiatalember volt, az a fajta zsidó, amelyiket Zoltán minden különösebb etnológiai ok nélkül arab-zsidónak nevezett. Azért volt szüksége erre a szóra, mert míg más zsidók fizikailag is riasztották, ezeknek a természetben és föllépésében volt valami finom nemtörődöm, fájdalmas tűz, ami szinte hajszolta, hogy a barátságukat keresse, noha erre sosem nyílt alkalma. Ez a fiatalember különösen vonzotta. Mihelyt megpillantotta, tüstént szétnyultak benne az emlékezés ujjai. Egy régi tettnek az emléke vette körül ezt az orvost, amelyet vele szemben kellett elkövetnie. Ez a cselekedet rendkívül rokonszenvessé tette őt Zoltán előtt, de hogy mi volt az, nem tudta megmondani. Mint orvostanhallgató mutatkozott be, így talán Gyulának is hasznára lesz. Az orvos kartársi barátsággal fogadta.

— Semmi különös — nyugtatta meg. — Pakolás, utána szkopolamin. Ha kívánja, megnézhetjük.

Fölvezette őt az emeletre, zsebéből kulcsosomót húzott elő s kinyitotta a vertheimzárta járó, kilincstelen ajtót. Egy nagy közös termen kellett átmenniök. Zoltán sosem feledte el azt a percet, melyben először lépett e boldogtalanok közé. Egy madárház ricsaja s különös, nem éles, de annál határozottabb ragadozó szag. Harminc-negyven férfi örvénylett körülötte. Egyesek konokul álltak, de azok is mintha keringtek volna, úgy összesodródott a szeme előtt ez a sokféle oktalan mozgás. Az orvosnak erőszakkal kellett utat törnie. Egyesek a kívánságaikat kiabálták felé, mások Zoltántól tudakolták, hogy a főkapitány úr mért tartja fogva őket. Egy zárkózott, tiszteletet parancsoló öreg úr kérvényt nyújtott át, szinte szertartásos illemtudással beszélt, de amikor látta, hogy az orvos a zsebébe gyűri a papirt, vad káromlásra fakadt.

Gyula egy külön zárkában feküdt. A teste körül lepedő, a lepedő körül pokróc; szuszogva aludt. Az alorvos a saját szobájába vezette Zoltánt, kérte, várjon néhány percig és kiment. Amikor visszajött Zoltánt egy fénykép előtt találta, amely őt katonarvosként egyenruhában ábrázolta. Nem sokat változott a két év alatt, talán csak egy mosoly

ragadt a szája szegletébe, de ez a mosoly, amely még leginkább megbocsáthatónak volt nevezhető, egész idegenné maszkirozta.

— Mit gondol — kérdezte Zoltán — elítélik őt ezért?

— Alig. Morfiummegvonás, abstinenciátünet, hiszen tudja, mennyire megfertőztük mi a jogászokat. Beszámíthatatlannak fogják minősíteni. Természetesen minden dolognak száz oka van, itt sem a morfium az egyetlen.

— Hogyan? Nem a megvonás?

— Kétségtelenül morfinista volt, de azontúl talán játszott is a morfinistát. Mondjuk, tudta, mit csinál egy kétségbeesett morfinista hasonló esetben, ő is azt tette. Talán csakugyan kívánta is, de hiszen másképp is szerezhetett volna, hamis recepttel vagy a barátjától. Ő azonban azt mondta, nem élhetek meg morfium nélkül. Valójában az illúzió nélkül, hogy ő morfinista. S amikor betört és rajt érték, elvesztette az öntudatát, most már, hogy a büntetéstől szabaduljon. Különben egy töltött pisztoly volt a zsebében s ő a tinkturákat borította fel.

— Szóval szimulált? — kérdezte Zoltán s elsápadt. Az elmúlt éjtszakára gondolt, amikor ő is örült, hogy az asztal alá itta magát.

Az orvos látta Zoltán elsápadását s meg akarta nyugtatni.

— Szimulált? Ez megint egy ok a száz helyett. Különben is az egész feltevés. Az itteni viselkedéséből gyanítom. Értekezett az absztinencia borzalmairól. Talán nem is a morfinizmus az igazi baj, inkább valami a romantikus színjátszás és a debilitás határán. A családtagok egészségesek?

Közömbösen, majdnem gépszerűen kattant el a kérdés, de Zoltánt megdermesztette. Érezte az orvos csendesén vizsgálódó szemét s megesküdtött volna, hogy gyanakszik rá. Átlát rajta, látja, hogy beteg. S tüntetően elfogulatlan akart lenni.

— Ön komolyan veszi ezeket az öröklési meséket? — kérdezte szinte támadón. — Persze, ha valaki megbolondul, a hozzátartozóira is rá lehet kenni, hogy bolondok. Többé-kevésbé bolondok is vagyunk. Fogadok, önök nem egy embert hajszoltak már bele a megbolondulásba. Ismertem egy családot, ott fölmenő ágon három férfi lett öngyilkos. Nem természetes, hogy a negyedik is az lesz. Nincs is oka rá, de ott van alatta az örvény szuggesztíója. Ilyen örvény az önök öröklés-meséje is.

— Ön valami kész dolgot ért öröklésen.

— Az öröklés érzékenység. Némelyik család mandulafa, a másik almafa. A mandulának esetleg minden virága elfagy, amikor az almáé mind megmarad.

— Ha így érti... De mandulának lenni még nem degeneráltság. Mennyire utálok ezt a szót...

— Nem jobban mint én, — vágott közbe az orvos. — Degenerált, ez majdnem olyan, mint zsidó. Nagyon is könnyelműen üt ki egy embert a nyeregből — s kínosan nevetett.

— Látja. Egyébként igaza lehet, most jut eszembe egy csekélység. A bátyám szidta a gyárat, hogy csak kétszázalékos ampullát hoz forgalomba. Ebből négy kell, hogy az ember jól érezze magát. A multkor felszedtem egy ilyen ampullát, egyszázalékos volt. Ámbár az is lehet, hogy ez kivételesen volt egyszázalékos doboz. Ön talán túlbogozza a csomót. Ha valaki ilyen helyen él, nagyon is gyanakodóvá válik. Milyen szerencsétlen emberek, — rezzent össze hirtelen, mert valahol kinyitották az ajtót s a nagy terem ricsaja a nyitott ablakon át az alorvosi szobába csapott. Fölállt és kezet nyujtott.

— Nekik már jó — mondta búcsúzóban az alorvos — nekünk rossz, akik nem merünk elmebajosok lenni. Higyje el, a betegek hozzátartozói sokszor betegebbek, mint akiket itt benn őrzünk.

Tréfálkozón beszélt s egész véletlenül sikkant ki a száján az utolsó mondat, de Zoltán célzásnak vette. Már eleresztette az orvos kezét, már az ajtóban állt, de hirtelen visszafordult.

— Nem mondaná meg alorvos úr, mi baja volt önnek az én szívbillentyűimmel? Az én szívem ép, mint egy pumpa. Mi baja volt önnek a billentyűimmel?

Azt hitte, az orvos álmélkodni fog. Hogy emlékeznek arra a sorozási jelenetre? De Bálint arcáról nem hessent el a mosoly. Nyugodt biztonsággal felelt.

— Ön is megismert? Olyan zavarban volt, nem hittem, hogy megjegyzeze a vonásaimat.

Zoltánt ez a hivatkozás a zavarára, maga se tudta, mért, teljesen felkavarta. Bámulatatos ingerülten csengett a hangja.

— S nem akarta, hogy hálálkodjam. Ön igazán nagylelkű volt. Akkor is és ma is. — Maga se tudta, mért mondta azt, hogy ma is s mért olyan ingerült.

— Ön azonban akkor is visszautasította és ma is visszautasítja a nagylelkűségemet, — mosolygott az alorvos.

Zoltán, amíg a juharok záporában kifelé haladt, nagyon ostobának találta a viselkedését, de azért határtalanul vidám volt, lóbálta a karját s azt gondolta: szegény Gyula, idevaló ő; ez a Bálint minden vizitnél tovább komplikálja őt, végül még a morfiumot is lenézeti vele. Odadólt a villanyos megálló oszlopához, várt öt percet s akkor eszébe jutott, hogy úgy sincs egy krajcárja sem. Gyalog eredt neki. Lassan, imbolyogva ment, meg-megállt, mint aki otthonos az Úristen teremtésében s meg-megnézi, hogy helyén van-e minden. A kerítéseken sötét tömbben buggyant át a gyümölcsfák lombja. Leszakított egy finomtapintatú, pirosárnyalású baracklevelet, s az arcát cirókálta vele. A levél szétrongyolódott, másikat akart szakítani. Felugrott, lerántotta az ágat. Nagy sárgabarack pottyant elé. Fölvette és beleharapott.

— Egészségére — szólalt meg valaki mögötte. A sánta szabó érte be, úgy látszik, kiengedték már a villanykábdból.

— Látom, ön is szeret gyalogolni — mondta a szabó — engem

szinte kicserél a gyaloglás. Tizenhétéves koromban, amikor fölszabadultam, összeálltam egy öregebb segéddel, gyalog csatangoltuk be fél Európát. Három hónap alatt értünk Nagykőrösről Rotterdamba. Amikor elindultam, olyan voltam, mint a seprűnyél s úgy jöttem vissza, mint egy bika. Hanem a barackja összetört, tépjen másikat. Gyalogos ember a magántulajdon ellenére is olthatja a szomját. Mi még a krumplit is kiástuk s megsütöttük.

— Bevallom — tréfálkozott Zoltán — hogy az egész erkölcsi világrend ellenére kaptam be ezt a barackot.

— Akkor jól is esett — mosolygott okos férfimosollyal a szabó. — Rám legalább rámérik időnként, hogy tegyek valamit az erkölcsi világrend ellen. Ha egyebet nem, egy szál gyufát lopok el vagy becsöngetek egy kapun. Sántalétemre, hogy merek becsöngetni? Ép ez az. Ott maradok a kapu előtt. Ki hiszi el, hogy egy sánta becsöngetett? Ha meg nem teszem, talán a feleségemet fojtom meg.

— Boldog ember, ha ilyen kis dolgokkal tudja jóllakatni a nagy igényeit — jegyezte meg Zoltán, csakogy mondjon valamit.

— Amikor még Kolozsvárt voltam párttitkár — folytatta zavartalanul a szabó — belebolondultam egy egyetemi hallgatónőbe. Akkor még legényember voltam, Zola Termékenységét olvastam s azt hittem, hogy eszmei életet fogok élni. Negyedik éve nem jártam nő után, csak úgy forrt bennem az élet, olyan voltam, mint az üst. Szovátán töltöttem a nyarat, ott akadtam össze ezzel a lánnyal. Érdekelte a mozgalm, kikérdezett a csavargásaim felől; szívesebben időzött velem, mint a többi vendéggel, pedig szolgabírák és katonatisztek is voltak köztük. Összebarangoltuk a hegyeket, vitatkoztunk, még teára is meghítt. Szó sem esett köztünk szerelemről, a kezét sem fogtam meg, de boldogabb voltam, mintha az enyém lett volna. Egy reggel azt mondja: na, Balázs úr, én holnap elutazom s bevallja, hogy ő menyasszony. Hív, jöjjenek el hozzá estére elbúcsúzni. Nene, Balázs, táncolatott csak, mint a mackót. Mit hányjak a szemére, nem áztatott, nem, egy szóval sem. Beállítok én hozzá kora délután; a kisasszony nincs itthon, mondja a kosztadóné. Megvárom. S ott ülök a szobájában; a pincsijét otthon hagyta, azzal vagyok. A pincsi nekem ugrik, kaffog, én az ölembe veszem és cirógatom. Egyszerre, Isten tudja, mi az, fogom én a pincsi nyakát, így a két ujjammal és kezdem szorítani. Az visítani se ér rá, csak rúg a hátsó lábával. Akkor elhajítom a kis dögöt, rohanok ki a tó partjára. Ott ülök késő éjtszakáig. Annak a pincsinek köszönhetem, hogy hűvösre nem kerültem. De a lány is elérte, nem is jajveszékelt a kutyáért, úgy utazott el, hogy egy szemrehányó szót sem szólt. Így van ez az erkölcsi világrenddel. Az emberből ki kell fornia annak, ami benne van.

Zoltán kezdte más szemmel nézni ezt a sánta szabót, már a közlékenysége se bántotta, olyan volt, mint egy elvetélt apostol, aki útonútfélen minden szemérem nélkül osztja a bölcseséget. Nagy, kerek,

alföldi feje volt, de a parasztvonásokat hosszú szenvedés és állandó gondolkozás finomította el. Fénytelen fekete haja dacosan esett a homlokába s a bicegésében volt valami démoni, mintha a sánta láb az embert gúnyolná: hi-hi-hi, sántítanod kell.

— Bocsásson meg — fordult hozzá Zoltán hirtelen — hogy ülhet ön bele abba a villanykörtés kádba. Nem gondolja, hogy az a kád méltatlan önhöz?

— Nősüljön meg, majd a doktor úr is beleül — nevetett a szabó, de a nevetése gonosz vicSORítás volt. — Én is tudom, hogy ez a kád csak kád s a szenvedés is szenvedés, de higgye el, pontosan úgy érzem, mintha ki kellene verejttékeznem valamit magamból. Talán mégis kiizzadom benne, gondolom. Csak a házasságom óta van így. Addig olyan voltam, mint a bölény. Népgyűléseken beszéltem s olyan erő volt bennem, hogy magammal rántottam a tömegeket. Négyszer volt sajtópöröm s az esküdtek mindig fölmentettek. A polgári lap is azt írta, a Balázs József szocializmusa előtt le a kalappal. A feleségemet szerettem. Huszonkétéves koromban kértem meg először. Akkor még fiatal volt, nem adták. Sántához ráérsz, mondta az anyja. Harmincéves koromban odaadták. Én a Zola Termékenységét olvastam és sokat vártam a családtól. Szalonunk volt Kolozsvárt, jól ment minden. De nekem egyszer csak végem volt. Kutyalzkodni kezdtem, szidtam a feleségemet s a fejem fájt, mint gyerekkoromban, amikor megbénultam. Valami nedv van bennem, amittől nem tudok megszabadulni. Talán ha vegetáriánus módra élhetnék; a növényektől könnyebb lesz az ember. De az se megy, a családom elkapat, megszegem a fogadalmat. Kolozsvárról az oláhok kizsuppoltak, mindenemet elprédáltam; itt munka sincs, a mozgalomba se tudok beilleszkedni. Hát ezért ülök a kádba. Hanem most talán segíték magamon. Egy nagyszerű könyvet küldött egy barátom Erdélyből, valami Bicsérdi írta. Az az ember tudja, hogy kell élni.

S hosszú mesét kanyarított egy ügyvédről, akit még Szovátán ismert meg és tíz szem diót és három almát evett egy nap. Ötven kiló volt, de olyan a bőre, mint a baracké, rugókon járt, a szeme kék volt és mindig kacagott.

— A hústól zavaros lesz az ember szeme s nehéz az agya — magyarázta. — Az én agyam nagyon érzékeny, mindjárt megérzi, ha húst eszem. Különbben talán nem is a hús az oka. Az embernek egy lépést kellene tennie s paradicsom volna az élete. De nem teszi meg. Belénevelték, hogy így a család, úgy a jó Isten, meg ne merd tenni. Nem is hisz se a családban, se a jó Istenben, még se teszi meg.

Zoltán kihallotta a szavaiból a megszorított élet vonítását. A tulajdon élete ráfelelt s ő mindenáron túl akarta kacagni mindkettőjük életét.

— Az olyan lépés, amelyenről ön beszél, többnyire elcsúsztatja az embert. Nem buktatja el, hanem elcsúsztatja, nevetséges lesz. Itt a

bátyám. Gyógyszerész és morfinista, a gazdája kilöki s ő úgy érzi, hogy no, most meg kell tennie azt a «lépést», amivel évek óta fenyegetődzik. Gonosztevő lesz, hiszen mindenki gonosztevő. Talán tolvaj, talán gyilkos. Pisztolyt dug a zsebébe és betör a gyógyszertárba, melyben három éven át kotyvasztotta az infuzumokat. A gazdája ott ül a kasszában és kiabál. Na, most itt a lépés! S ő mit csinál? Leveri a tinkturát és kidönti a chinabort s ordít, hogy ő morfinista és megzavarodott. Tudja, mit mond az orvos? Hogy nem is volt annyira morfinista. De ott motoszkált benne a «lépés» és úgy érezte, gazemberi kötelessége, hogy elkövesse. Vigyázzunk a lépésekkel, Balázs úr.

Izgatottan, a mániások kóros vidámságával beszélt. Balázs megérezte a léhaság alatt a gyötrődést és csendes, komoly szavakat hullatott, noha ő maga is elkeserítette magát.

— Hallottam az esetet, reggel az egész ház ezt vartyogta. Kár az ilyesmiért izgolódní. A bátyja az a bátyja s ön önmaga. Olyan véletlen, hogy az embernek ki a bátyja. Hallom, hogy az a vénasszony kitette a csomagjukat a folyosóra. A házmester szólt rá, hogy szedje be. Így megkeveri némelyik embert, ha valami szelecske találja érinteni a tavacskáját.

Zoltánt meghatotta, hogy ez az ember, noha tudta mi, történt, nem hozakodott elő vele. Ez a kis gyöngédség összelegítette őket, barátságosan nézett a szabó szemébe.

— Igen, az be nem enged, hiába kerítettem össze a postásunkkal. Voltakép nem is tudom, hol hálók az éjtszaka.

— Költözzék fel hozzánk, a varrodában van egy fölösleges vaságy, amíg jobb helyet nem talál, elhál azon. A feleségem úgy sem győzött sopánkodni, hogy szegény kis doktor, így meg úgy.

Beérték a Déli vasúthoz. Balázs villamosra akart szállni, elég volt a gyaloglásból. Zoltán a kis varrolányra gondolt, akibe a Liliom-utca sarkán beleütközött és felkacagott.

— Ha már mindenáron helyre akarja ütni a gondviselés balfogásait, toldja meg a nagylelkűségét egy villamosjeggyel. Nincs egy árva vasam.

A két férfi összemosolyodott. Ez a mosoly a pénznek szólt, amely minden világhatalma ellenére is semmi a férfi szív roppant szorongásai mellett...

Amikor Horváth Laci néhány nap múlva Zoltánt felkereste, különös idill gyújtópontjában találta. Lacit a «jónások» küldték ki, akikbe a józansággal a lelkiismeret is visszatért és aggódni kezdtek az asztal alá gurult borujoncért. Különösen Csanádi Gábort bántotta a mellbelökés; talán Zoltán beszédje is megmocorgatott benne valamit, most legalább még kevésbé értette ezt a fiút, mint annak idején. Horváth Laci csak a házsámot tudta s a házmesternél érdeklődött a lakás után. A házmesternéből persze kilötytyent az ujság és ott ragasztotta Lacit a küszöbön a rémregényével. Az a hír, hogy Gyula a Farkas-

rétre került, egyszeriben az ő javára billentette a közvéleményt. Már nem a diplomás betörő volt, hanem «szegény feje» s szidták az uzsorás gazdáját és a szobaasszonyt is, aki különben sem volt népszerű. Laci már azon gondolkozott, hogy nem megy fel, a végén még őt is szenzációlégynek nézik, aki tüstént rászállt a más bajára. Annál jobban meglepte, amit látott.

Alázatos mosolyú, szürkén-halvány arcú asszonyka eresztette be, aki nem tudott hova lenni a boldogságtól. — A Boda doktor urat tetszik keresni, — ismételtette farkcsóváló szívélyességgel — tessék, tessék — s úgy tuszkolta Lacit, mintha a tulajdon fia tért volna haza Szibériából. Olyan volt ez az asszonyka, mint azok a kopott nyúlprémecskék, amelyeneket szegény iparosnékon látni. Laci mindjárt bizalmat érzett iránta s mielőtt bement volna, kikérdezte Zoltán felől.

— Jól van — mosolyogta az asszonyka — jól van a mi fiunk. Veszekednek ezzel a vén emberrel.

S csakugyan egy morgó öreg-medve hang dörrent fel a szemközti ajtó mögött. — Én pedig azt mondom, a munkásságnak joga van ehhez. S ereje is lesz hozzá.

— Persze, hogy joga van, ököl joga, mint a kartelleknek vagy a királyoknak — csattant bele Zoltán gúnyos eleven hangja. Nyilván a csengetést se hallótták s azt se, hogy Laci lenyomta az ajtókilincset.

Pompás látvány volt. Zoltán egy vaságy összecukott tetején gügyorgott, maga alá szedte a lábait; egyik kezére ráült, a másikkal a sarokbaállított s papirborítását vedlő próbababa nyakcsonkját ölegette. Úgy gügyorgott ott, mint egy Robin Hood, aki tüstént az üldözői nyakába ugrik. A hosszú munkaasztalon, a készülő kosztümkabát darabjai közt egy óriási olló, egy gömbölyű vasalópárna s a kihűlt vas. A munkaasztal mellett a szabó, vele szemben a tanulólány. A szabó a balkezevel varrt, mert az a gyermekkori bénulás a kezét is érte. A szálát jó hosszan kihúzta és a végén megállt. Így lassan ment a varrás, de a tűt a levegőben pihentetve jó mondásokat lehetett közbeszúrni. A tanulólány szaporán öltögetett, hol a szabóra nézett, hol mögötte a tükörre, melyben Zoltánt láthatta. Nagy szeméből csurgott a fény, nyilván nem tartotta utolsó gyönyörűségnek ilyen férfiak vitája közben varrni ki a gomblyukat. A padlón fére, rongyforgács. Egy másik szögletes asztalon szabásminták, lenyírt papírok, kréta, rádli. Az asszony, miután Lacit leültette, ehhez az asztalhoz állt; egy nagy darab szövet fölött ide-oda illesztgette a papirokat, tünődve forgatta a krétát, közben a férfitára is odalesett és boldogan mosolygott, hogy milyen okos ember az ura.

Zoltán a vaságy karzatáról üdvözölte Lacit s mintha semmi magánbeszélőnivalójuk nem lehetne, rögtön belerántotta őt a vitába.

— A szocializmuson pörölünk. Balázs úr párttitkár volt Erdélyben, négyszer mentették fel az esküdtek s a szabósz trájk idején ötven szabót foglalkoztató szindikalista műhelyt szervezett. Mindezek alap-

ján azt hiszi, hogy a szocialista társadalomban a felszarvazott férjek vidámabban fogják viselni a szarvaikat s az anyák abban a boldog tudatban, hogy a kapitalizmus karjaiból kiszabadultak, száraz szemmel kísérik a temetőbe a gyermekeiket.

— Én azt mondom, — felelte nyomatékosan, de minden sértődés nélkül a szabó — hogy a szocialista társadalom sok kicsinyes előítélet-től szabadítja meg az embereket. Tüskék, amelyek ma vérmérgezést okoznak, meg se szűrhetnek többé.

— Félek, hogy az emberi élet tüskéi halhatatlanok — jegyezte meg Zoltán.

— Önnek igaza van — elegyedett bele a társalgásba Laci — s engedékenyen bólintott a szabó felé, aki iránt lojális akart lenni, mert felismerte benne a nép fiát. — Legföljebb a szocializmus mai programját tartom szűkkeblűnek. Mit adnak önök a parasztnak?

— Ugyanazt, amit a munkásnak — vágta el a szabó fejtegetései útját Zoltán. — Azt az érzetet, hogy a munkásság is hatalom, mint a bankárok vagy az uralkodók. Én ezt nem is irigylem tőlük. Miért ne lennének ők is hatalmak? De ép itt a baj. A hatalmak azért vannak, hogy lökdösődjenek. De épen mert lökdösődnek, nem lehetnek többek, mint hatalmak. A szocializmus hatalom, mint a petroleumtröszt, a dalai láma vagy az Egyesült-Államok.

— De mi nem hatalom akkor? — bosszankodott meg a szabó.

— Ma nincs más, ma csak hatalmak vannak. Ez azonban nem menti a szocializmust, sőt ez ítéli el. Úgy lép fel, mintha több volna s nem több. Ezzel megakasztja annak a többnek a kialakulását, amire szükség van.

— De hát mi az a több? — türelmetlenkedett most már Laci is.

— Ha én azt tudnám — nevetett Zoltán. — Annyi bizonyos, hogy meg fogja könnyíteni a férjeknek a szarvviselést és az anyáknak a koporsó kikísérését.

— Az a gyanum, hogy a doktor úr új teozófus szektát akar alapítani — gonoszkodott a női szabó s fölkelt, hogy egy ruhadarabot az asztról elvegyen. Laci most látta csak, hogy sántít s egyszerre a sántaságnál figyelte a mondásait. Tudákos nyomorék, gondolta.

— A szekta már hatalom — vágott vissza Zoltán — tudja, hol kezdődik a vallásalapítók hiúsága? Ott, ahol egyházat alapítanak.

— Igen, csakhogy ez a vizek felett lebegő lélek hiúsága, aki világot akart teremteni — jegyezte meg Laci.

— Nem is sok öröme tellik a világában — nevetett Zoltán s leugrot a vaságyról. — Bözsike, az a gomb halhatatlan lesz — fordult a tanuló-lányhoz — pont egynegyedórája varrja. A lány rávetette a szemüregében hordott fényességet s a fény elé hirtelen harmat futott. Az asszonyka Lacinak magyarázta, hogy így megy ez egész nap, folyton veszekednek, de azért nagyon szereti a vén ember a doktor urat. Az előtt mindig fájt a feje, most nevet, viccel, még nekem is dob egy jó szót, tette hozzá

s alázatos, sündörgő pillantást vetett az urára, mintha a régi intimitás foszlánya után kapott volna. Laci azt gondolta, hogy a barátja vita-heve talán nem is a női szabónak szól s úgy ment el, hogy meg sem említette a Cethalat és Csanádi Gábor aggodalmát.

A Balázsék próbababájára vidám napok következtek. Ahhoz, hogy amputált lábú, nyakban csonk és belül üres nő volt, elég gyakran tekeredtek a vállára forró férfikarok. Zoltán órák hosszat ott gugyorgott kedves helyén, az összecukott vaságy karzatán, jobbját a baba vállára vetette s szórta a szót, mint rosta a pattogatott kukoricát. Bizonyos, hogy beteges elevenése ott a vaságy tetején érte el fokozhatatlan felsőbb fokát.

Az egyetemet bezárták, július elején a professzorok nem állták a melegét; hadi szemeszter ide, tanulmányi előmenetel oda, aláírták a lecke-könyveket, a kéthónapos félév ép akkora lapot foglalt el a fekete könyvben, mint az öthónapos; az ember úgy sem a szemeszterektől lesz tanár, vagy orvos. Zoltán pajtásai elszéledtek, a Segítő Egyletet, ahol tanult, becsukták, a dolgától akár haza utazhatott volna, hacsak a pesti kánikula illatai nem tartóztatták. De Zoltán beleizelt a Balázsék idilljébe s nem volt kedve Hodoson ifjú Horváth Sándort kerülgetni. Nem hagyhatom el Gyulát, írta szüleinek s csakugyan hetente kétszer is kizarándokolt a Farkasrétre, ha nem is annyira Gyula öngyilkos fenyegetődzése, mint inkább az alorvos barátsága húzta. A hét többi részét otthon töltötte. Vagy a próbaszobában, az ügynevezett szalonban hevert s olvasta a klasszikusokat, akikért Balázs sántikált be a szabók könyvtárába, vagy a vaságy tetején tornáztatta a nyugtalanságát.

Egyszer eszébe jutott, hogy hasznosítani illenék magát, ajánlkozott, hogy felolvas. Balázs a Zola Földjét választotta. Balázs szerette az őserő, bölény, tömeg és a termékenység szavakat. A föld is azok közé a mithikus sugárzási szavak közé tartozott, amelyek benne pusztá hangzásukkal azt a boldog állapotot idézték fel, melyben ő házassága s a villanykádra szoruló nedveknek a fellépése előtt élt. Ha ezt a Földet hozzá még Zola írta, Balázsban előre kész volt az érzés, amely másban egy nagy mű elolvasása árán szokott összeszüremkedni. Zoltán azonban minduntalan közbeszúrta a maga széljegyzeteit, semmi áron sem akarta a Zola Földjét komolyan venni, s ezzel minden oldal fölött vitát csiholt ki a nehezkesebb, de dogmatikussá érett szabóból.

Ezek a Föld-viták bizonyára megmaradnak az intellektuális kötődésnek azon a gyermeki szintjén, amely többet ér a legpyladesibb barátságnál, ha női fülek tanúsága lassan-lassan kosviadallá nem fokozza a játékosan összecsapó homlokok csattogását. Szegény Balászné, még hagyján. Ő egy belvárosi varrodában dolgozott ötíg, este otthon a maga «kuncsaftjai»-nak próbált, akiket a belvárosi szalonból csipett el a magángyakorlata számára. Azon túl még szabnia is kellett, mert a férje képzettsége szerint férfiszabó volt s csak a kabátokhoz értett, különben is jobb párttitkár volt, mint szabó. Ami kevés ideje maradt, az alatt

hálát adott az Istennek, hogy az ura megint eleven s van kivel vitakoznia. Zoltánt is ezért becsülte sokra s csak mint az én fiamat vagy a mi doktorkánkat dédelgette. Ő a férfiak vitájában valami szellemi lakmározásfélét látott s örült, hogy az ő férfiái különösen a férje jól belaknak. Azt se bánta, ha egy nap alatt egy blúz se készült el s neki kellett késő éjtszakáig virrasztania.

Már a kis Bözsike jobban bevált Helénának. Ritkán szólt, de hol a gazdájára, hol a diákra vetette fényes szemét; olykor meg-megtetszett neki egy mondás, talán a legsemmitmondóbb, ép amit kicsipegetett a kacagása számára s megcsengette a torkában incselkedő csengetyűket. Az ember azt várta volna, hogy az ilyen kis húszsáknak komoly althangja lesz, de olyan magasan csilingelt az, hogy a hallás szinte elfáradt, amíg fölbámult rá. Ez a nevetés megzavarta a férfiakat. Nem tudták, tetszik-e neki, amit mondtak vagy épen ostobának tartja, vagy egyszerűen csiklandozza a férfihang. Adták, hogy rá se hederítenek; a szabó úgy beszélt vele, mint fiúinnassal, még tegezte is, hisz a felesége rokona volt. Zoltán viszont csak egy-egy mókás oldalvágást kockáztatott meg, annyit, hogy Bözsikének a könyökén jön ki Engels, vagy a Föld tenyészjeleneteinél: no most vattát a fülibe, Bözsike. Valójában azonban mind a ketten a legkacérabb lelki profiljukat fordították Bözsike felé; a szabó, ha tehetette, fel sem állt, hogy a bicegése minél ritkábban jusson a leány eszébe.

Zoltán sokat töprenkedett Balázs és a tanulóánya viszonyán. Hónapok óta dolgoztak egyedül, egymás közelében, egyik nap úgy, mint a másik nap. A lány érett volt, tizenhétéves korához túlérte; olyan, mint a saláta, amikor kezd fölmagzani. Balázs se volt remete, szerette a hajdani férfi dicsőséget hánytorgatni; helytelenítette a házasságot s ha elvben tisztelte is a feleségét, mindjárt keményebb lett a hangja, ha szólania kellett hozzá: rátámadt, amikor kérni akart. Igazán nem történt semmi köztük? Itt van a Balázs izzasztó kádja s azok a nedvek, amelyeket ebben a nyári idényben kajszinbaracklével próbált kiszorítani vagy hígítani, már amint azt Bicsérdi könyve magyarázza. Ezek a nedvek egy negyvenéves embernél bizonyára gyanusak, bár talán ép ezek győzték meg Zoltánt, hogy nem történt idáig semmi. Meg akkor miért is hozta őt a házba? Egy fiatal medikust ő a sánta szabó. Zoltánnak sokszor az a benyomása támadt, hogy ő villámhárító itt. A szabó azért ültette fel a vaságyra, hogy el ne kövesse a «lépést», melynek jogosultságát annyiszor hangoztatta. Azóta talán meg is bánta már, hogy idehozta. Annyit hajtogatta, hogy ezektől a lépésektől csak a babona tart vissza; végül is meggyőzte magát s bánja már az óvintézkedést. Zoltánnak eszébe jutott, mit mondott ő Farkasrétről-jövet a Balázs «lépései»-ről. Elcsúsztatják az embert, nevetségessé lesz. Lehet, hogy ennek az elcsúsztatják szónak köszönhette biztos pozícióját éjjel a vaságyban, nappal a vaságy tetején. Mindez azonban túlbogozás is lehetett; a bizonyos az volt, hogy Balázs visszatért a po-

rondra s egyre türelmetlenebbül és kapkodóbban döfködött az érvek gerelyével.

Ami az ő érzéseit illeti, Zoltán nem boncolgatta magát, vitte az az ideges féktelenség, melyből valóságos mágneses teret bűvölt a varró-lány köré. Csoda, hogy szöke haja szikrát nem hányt s a bőre meg nem perzselődött. A diadallal arányban nem álló diadalézés dagasztotta. A lány szeme egyre többet csüggött a tükrön, már hátra is fordult, már oda is szólt a «doktor úr»-nak. Egyszer, amikor a szabó lehajolt s ügyetlenül nyulkált egy rongy után, odahunyorított Zoltánra, más-kor a gazdája bicegését utánozta egy rögtön félbehagyott bájos moz-dulattal. Ami különösen lekenyerezte Zoltánt, az egy édes ellentét volt. Kész nő volt ez a Bözsike, kékmasnis blúza dagadt, mint a vitorla, de a szeme gyermekszem vagy inkább egy ostoba állatocskának a szeme, amelyből majd kicsordult a csodálkozás és a fény. Zoltánt a nőben ép az a fölény zavarta meg, melyet ő «vegetatív önteltség»-nek nevezett. Mintha valami gyalázatosat tudnának a férfiakról, ami miatt lenézők és elnézők irántuk. Bözsike azonban egy kis állatocska volt, aki csak ámult őrajta és ragyogtatta a szemét. Bözsike túrné a szerel-met, mint a hegedű a vonót, újjongana vagy sírna alatta, de nem állítana szembe egy másik életigényt. Mint egy kis állatocska, ez volt a legszebb, amit Zoltán gondolt róla s úgy okoskodott, hogy joga van hozzá. Majd helyreüt mindent. Akár el is veszi. Bözsike bizonyára jól jár, csak ő legyen «egész ember». Hisző akkor egyik napról a másikra mindent megtehet. Petőfi lehet vagy Napoleon, vagy Claude Bernard. Percekbe kerül neki, ami másnak esztendőkbe.

S úgy látszott, a kis állatocska hozzá is segíti Zoltánt az egész emberséghez. Egy délben a menzáról jövet egyedül találta a lakásban. Balázs a szabók könyvtárába vitte vissza a Földet, a Patkányfogót akarta elolvastatni Zoltánnal, az után járt. A lány a konyhán volt, az edényt mosogatta. Három-négy napon át gyúlt Balázséknál az edény, akkor mosogattak, amikor az utolsó tányér is elfogyott, úgy, hogy a mosogatás féldélutáni szórakozás volt. Zoltán ajánlkozott, hogy majd törülget. A lány kissé kövérkés, piros ujjai ide-odajártak a sötétsárga, zsíros lében; a lábasokat hasra fordította s horzskövel dörgölte a kormos feneküket, az evőeszközöket megfényesítette. Zoltán bölcs beosztással hol a törülköző aljába, hol a közepébe, hol az akasztós felébe törülte a tányérokat; így is inkább bevizezte őket az átned-vesedett ruhával, mint sem szárította. Közben fecsegett-fecsegett s bele-belepislantott a lány elrémült mosolyú ábrázatába.

Egyszer azonban minden elfogy, még a Balázsék tányérjai is. Bözsike már a kész edényeket rakosgatta a konyhaszekrénybe; ide-odajárkált a szekrény és az asztal közt s mind fényesebb lett a képe. Zoltán a menzával szórakoztatta, hogy milyen tésztát főznek ott s hogy a csap alatt mossák el a tányérokat. Az egyik kiszolgáló-bölcsész egy kopasz kollega fejére borította a babfőzeléket. Ez nem volt igaz,

de gondolta nevet tőle a kis állatocska. Képzelve, a feje búbján egy nagy pacni bab, körülötte egyes szemek, mint hold körül a csillagok. Az állatocska a mellét rázva nevetett, Zoltánra vetette a szemét s lehajolt a szekrényaljba, hogy a lábasokat egymásba dugja, az öregebbe a kissebbe és így tovább. Amint így lehajolt, Zoltán megcsókolta a nyakát. Ez a csók jól esett, könnyű volt, mintha egy pitypangkoronát fujt volna szét vagy egy pihe lett volna a Bözsike nyakán s azt fujta volna le. A lány fölegyenesegett, rá se nézett, csak elpityerdült. Ott pityergett soká. Zoltánnak tetszett ez a pityergés, mögéje állt, vigasztalta. Akkor a lány hirtelen kacajba csapott, beszaladt és énekelt. Még akkor is énekelt, amikor a szabó hazajött. Balázs mérgesen csapta a munkaasztalra a Patkányfogót.

— Tán megcsiklandoztak — morogta és szétvizslatott a szobában : a bútoroktól tudakolta, hogy mi történt. Zoltán azonban boldog volt az ő kis állatocskájával s este a vaságyon agyafurt terveket eszelt ki, hogy mit csinál másnap.

Édes, majdnem testvéri játék volt köztük a szerelem. Zoltán izgatottsága, mintha elvesztette volna szorongás-alját. Ime egy idegen kar, amelyet meg tud cirógatni, idegen száj, amelyre rá tud hajolni. Mintha oldódna benne az, amit ő a «hús-gyűlöletének» nevezett.

Egy augusztusi estén nyitott ablaknál varrtak. Az elsőemeleti zongora, melyen valaki naphosszat a kézügyesség iskoláját petyegette, egy, fölényesen játszott Beethoven-sonátával töltötte meg a piszkos pesti udvart. Nyilván valami vendég brilirozott rajt. A középső tétel adagiója a varrodában is megállította a karatyolást. Balázs, aki sokszor hangoztatta, hogy a zene benne az őserőt mennyire fölkavarja, ettől az adagiótól sötét bikaképet vágott, Bözsike viszont édes hullámmozgásban hintáztatta a tűjét és mosolygott ; őt minden zene azoknak a verkliknek a keringőire emlékeztette, amelyek előtt a kispesti udvarokon gyermekkorában illegni szokott.

Zoltán azonban nem az adagiót figyelte, hanem egy türelmetlen hangot, amely a szomszéd próbaszobában élesen függetlenítette magát az adagiótól.

— Ez nem kell nekem — magyarázta a hang. — Maga azt ígérte, hogy modell ruha lesz. Mért csal el akkor a szalonból? Minden grajzlerosné pont ilyent hord. Ez a plisszé, fuj, nem, nem ez . . .

Zoltánnak nagyon ismerős volt ez a hang, egy szellemi duellumokra szánt hangnak szabónő számára való második kiadása. Csak be ne jöjjön, gondolta s irigyelte az adagiót, amely olyan szépen elillanhatott az udvar kürtőjén át a nyáreste végtelenségébe.

Balászné odaát sok «kedvesem»-mel fűszerezve mentegetőzött. Suttogva csillapítgatta a vendégét, hiszen megtörtént, hogy az ura munkásönrézete ajtó elé rakta a legjobban fizető, de grombaságban is bőkezű hölgyet. Legalább maga részéről tompította a vitát.

— Nézze, drága lelkem, megmutatom én a kisasszonynak, hogy

csinálom az elejét, gyönyörű lesz — rebegette Balázné s átjött a varrodába a divatlapért, amelyet ép úgy, mint a kuncsaftot a szalonból csent el. Az elégedetlen hölgy azonban utána nyomult, ő rögtön akarta látni az «elejét» s Zoltán előtt ott állt Veres Magda összefércelt ruhadarabokban, meztelen karral, elképedten. Zoltánnak arra sem jutott ideje, hogy a vaságyról leugorjon. Ott gügyorgott a szokott helyén s erőlködött, hogy elmosolyodjék.

— Hát maga? — cserélte ki Magda egy pillanat alatt a hangját. Balázné magyarázkodása ellenére sem akarta észrevenni, hogy Zoltán ebben a varrodában hál s az ő szabónéjának a társaságába sülyedt. — Sokat emlegettük, persze jól érzi magát. Az a fene nagy fiatalság s egy szempillantásba kapcsolta Zoltánt a zömök kis varrólánnyal és gyengén elbiggyesztette az ajkát.

Zoltánnak egyszerre sürgős lett az anatómia s a közelgő beiratkozásról is támadt véleménye. Magda a hátúszó diadalait sorolta fel s tanácsot kért, hogy mit kezdjen a hetedik győzelmi ezüstretiküljével.

— Igen, ez jó lesz édesem — mondta Baláznénak, aki még mindig a divatlapnál tartott — különben magára bízom, maga jobban ért hozzá, mintha nem is az övé lett volna a hüvelybe dugott másik hangja, amellyel szegény szabónét össze-vissza szabdalta.

Alig húzta ki a lábát, Bözsi is összepakolt. Zoltán azt hitte, hazament, no ő is megszellőzteti magát. A sötét konyhában azonban valami puha dől hozzá, valaki elkapja a kezét s megcsókolja. A csók nyoma körül apróbb nedves pöttyök, könnyek vagy mi. — Undok volt az a nő, susogja egy fúvó macskahang s Zoltán jobban örül ennek a fúvóhangnak, mint a Liliom-utca fölötti csillagok a Beethoven-sonátának.

Másnap, amikor megszagolta, hogy Balázsék végeznek, lement, fordult egyet s a sarkon várt Bözsire. Összebujtak és sugdolódzva imbolgyogtak az Üllői-út csillagos mennyezete alatt, ki a kispesti villamos végállomásáig, mert Bözsiék Kispesten laktak. Azontúl minden este elkísérte őt, jóformán ezért az estéért élt, ezt készítette elő a vaságy szónoklataival és a törülgetés csintalanságai közben.

Balázs persze a szerelmesek szimatával figyelte őket s egyre sanyarúbb prókátora lett Marxnak; a «lépést» sem hánytorgatta, alkalmasint, mert elmúlt tőle a lehetősége. Már a burzsuj fiatalság léha voltát sem átallotta emlegetni, sőt egy didaktikus mesét is koholt, hogy Kolozsvárt mint tette tönkre egy jogász az ő tanulólányukat. — Drága kis, pofa volt, hosszú szőke haja, mint Böskének, csak még hosszabb, magyarázta a szerelmesek naivitásával. Ami legjobban meglepte Zoltánt: az esti sétákról is tudott.

— Veszedelmes az Üllői-úton hazajárni — ripakodott keserű tréfával a varrólányra. — Közel a Népliget, valami csibész még becsal... Valami csibész — ismételte és vicsoritva nevetett.

Zoltánnak eddig eszébe se jutott a Népliget. Igaz, sétálhatnak a

Népligetben is. Egy szeptemberi estén korábban eresztették el Bözsit. Zoltán a Verebély-klinika előtt így szólt:

— Ráérsz még, nézzünk körül a Népligetben.

A lány arca fényes lett, süttött, mint a nap.

— Nem.

— Korán van; mért nem?

— Csak.

Hallgatagon mentek, a lány orvul föl-fölpislogott Zoltánra. Az Orczy-út sarkán ő fordult be a Népliget felé. Most már egész fényességükben rávetette a szemeit, amelyek szinte kékek voltak, úgy ragyogtak. Zoltánt egy kicsit megzavarta ez a szem. Becsal, hallotta a szabó szavát, de a zavara nem erkölcsi szégyen volt, inkább valami más, enyhe undor. A lányból záporozott a szó, a közlékenység hirtelen felhőszakadásával panaszkodott a gazdájára.

— Tudja-e, hogy ez a vén sánta meg akart kapni engem. Mindent ígért, csak tegyem meg neki. Még azt is, hogy elválík Margit nénitől. Tegnap is elővett. Úgy-e, csokolóztatok, majd megírom az apádnak. De én visszatoppantottam. Majd beárurom a Margitka néninek.

Zoltán kényelmetlenül hallgatta ezt a vallomást. Minden szó őfeléje kelletőzött, mégis bántotta. Hát a kis állatocska is fölényes nő! Milyen magasból nézi a szegény sánta szabót az ő nedveivel, izzasztó, kádjával és «lépésével». S ezek a kifejezések «megkapni», «tegyem meg neki». Ez szepegett, amikor a nyakáról elfujta a pelyhet! De itt feketélt előttük a Népliget s ő rásuhintott az érzékenységre: igenis, igenis. Ő is kacagott a sánta szabón, erősen átfogta a lány derekát s időnként szájon csókolta. Így mentek egyre beljebb a ligetbe. A gyér gázlángok, mint elszakított nővérek, reménytelenül nyujtották gyenge karjaikat egymás felé. Innen is, onnan is párok szédelegtek elő, közös súlyponttal és bűgő szavak foszlányaival. Zoltán távoli dolgokra gondol: Fiesole, Zádor tanár s ez a név csengett a fülébe: *Taraxacum, officinale*. *Officinale* vagy *officinalis*? *Officinale*, hisz semleges.

— Milyen forró a kezed — mondta a lány. Először tegezte.

— Ülünk le — felelte Zoltán s egy padra mutatott.

— Nem, ide, a fűbe. — Kacagva gázolta a nedves gyepet. A pad mögött egy darabka tisztás nyult, a tisztás tulsó szélén fák, odahúzódtak.

— Milyen gyönyörű — sóhajtotta a varrolány s belehevert a magas fűbe. Az egész teste föl-lejárt, amint lélegzett. Forró s szinte folyékony volt. Mint a folyó vas, amikor fehéren izzik. Zoltán melléje ült s azt gondolta, hogy biztosan a leány dicsekedett a sétéikkel a szabónak. Nem szólt. Bözsi fölkelte fektéből, átölelte a nyakát és ránevetett. Pontosan a Magda nevetésével. Csakhogy ez a nevetés még élesebb volt a Magda nevetésénél. Zoltán elfordult. Úgy érezte, hogy lázas és fáradt. Malária, hidegrázás, gondolta minden ok nélkül. Vagy egynegyedórát csüggött a vállán az a kar, amelyet most tűrhetetlenül kövérnek és bumfordinak talált. Aztán a kar is leesett, a lány fölállt s azt mondta:

— Jaj, elkések.

Zoltán akkor ocsudott föl, amikor elbúcsúztak. Alig itta föl a babos batisztot a kispesti villamos perronja, már megint kedvesen és kíváncsian lebegett előtte a lány. Szidta magát, visszaroht a Népligetbe, mintha az előbbi jelenetet találhatná a szemtanu fák alatt. Aztán megint vissza, a villamosmegállóhoz. Véletlenül a homlokához kapott s a homlokán meleg cseppek görögtek végig. Amig ide-odarohant, véresre harapta a kezefjét.

Az éjtszakát a Népliget egyik padján bóbiskolta át. Csak egy-két pillanatra esett le a feje, de néhány ilyen fejbillentés és kihajnalodott. Újra és újra álmódott, de mintha mindig ugyanazt álmódta volna tovább, anélkül, hogy az álom lényegesen előbbre haladt volna. Majd Bözsivel, majd Hermann Évivel, majd a Kökönyi Gyurka menyecske-nővérevel sétált egy ismeretlen erdős úton, amely a Balázs szovátai útjához hasonlított vagy legalább is ahhoz az úthoz, amely benne a szabó elbeszélése nyomán megjelent. Mindannyiszor egy barlangszájhoz értek, melyben ő a Gellért-hegyoldal barlangjára ismert. Társnője visszahúzta őt, gyerünk innét, ez mérges barlang, de ő tudja, hogy a nők nem azt mondják, amit gondolnak s fölkapaszkodott a barlangszáj peremére. Abban a pillanatban valami vörös lobbant ki a barlang torkán, akár a barlangvasút sárkánya torkán a papirnyelv s az egész barlangszáj egy eltorzult igazi száj lett, amely közvetlenül föléje hajol, úgy, hogy ő visszazuhan a párkányról. «Tudja-e, öcsém, mi az a zöld-disznó?» kérdezte tőle valaki. Erre ő szemrehányón fordult a mellette álló lányhoz és azt mondta: «Látod, ez mind miattad van». De a lány nem volt sehol, csak a barlang vörös szája röhögött fölötte s amint egyre közelebb hajolt hozzá, valami ellágyulás féle öntötte el ezt az óriási pofát s ő kétségbeesetten sikoltott föl: «Te vagy az?» Erre a sikoltásra a könyöke is lecsúszott a pad támlájáról, hogy öt perc múlva megint ott álljon a gellérthegyi barlang előtt.

Másnap átkuncsorogta a délelöttöt s csak menza után merészkedett haza. Rögtön észrevette, hogy Balázsékkal történt valami. A szabó diadalmasan bicegett föl-alá a varrodában, a léniával beleporolt a vasalópárnába s örült a puffogásnak. Zoltánnak, amikor belépett, jól a szemébe nézett, elkacagta magát.

— Csinált egy görbe napot? — kérdezte nem annyira gúnyosan, inkább vig, fölényes megértéssel. — Jó is az, aki legényember. Ezentúl én is legényember leszek. Üljön a suj abba az izzasztókádba — s kibicsakló hangján kornyikálni kezdett: «Magas jegenyefán, sárgarigó fészek...» énekelte, de nem a maga dallamára, hanem egy másik nótáéra. Volt pedig ez a másik nóta az: «Ezért a legényért nem adnék...» kezdetű népdalt.

A kislány nem győzött kacagni a sánta ritmuson s' azontúl még valamin. Felfújta magát, mint a galamb, amikor krug s az arcában virgonc kergetőcskét játszott a vér. Balázs tréfásan odamordult.

— Mit kuncogsz, Bözsi, tán megcsiklandoztak — s kihúzta a mellét, mint amikor a földről vagy a tömegről beszélt, csakhogy most nem volt sötét az arca, inkább jóllakottan fényes és gyermekesen öntelt.

— Hu, de kihúzza magát a Balázs bácsi — dörgölözött hozzá hanggal a lány.

— Mért ne húznám. Én is legényember vagyok, sánta legényember, sántán is megteszem a mai legényemberek között. — S bele-
szabott az öreg ollóval egy vadonat kelmébe.

— Juj, Balázs bácsi, mit szól a Margitka néni — visongott a lány.

— Juj, juj, mit szól a Margitka néni — utánozta sipítósan a szabó, amin megint eldöcögtek egy darabvást. — Hát majd csak szól valamit —
vetette föl egyszer, jóidő mulva hányi-vetin a fejét.

Zoltán, amíg gúnyolták, állta jóarccal, sőt dugta is a rőzsét a jókedvük kemencéjébe, de amikor leért az utcára gyilkos, dühbe fortyant. Maga se tudta, miért és kire volt dühös. Egy láthatatlan kéz pofonverte s most rohan, hogy megtorolja a sértést. Az idő hirtelen fordult, a szelek a két ujjuk hegyével csipőset sederítettek a bakfisok ábrázatára s a köhögős nyugdíjasok fölhajtották a felöltő gallérját. Zoltán órákhosszat rótt a körutat; a kalapját megirigyelte a szél, elkapta s ha egy gyerek vissza nem hozza, veszni hagyja. Nem élhetek így tovább, egy órát sem, egy órát sem, tüzelte magát s törni-zúzni szeretett volna.

Befordult a Népszínház-utcába. Az egyik sarkon kicsiny vézna lány állt, ha nincs rajta a korai, de annál jellegzetesebb szilzskinbunda, azt hiszi, gyerek. Zoltán megállt mellette. A lány fölfigyelt pillanatnyi elrévedéséből, kérdezett valamit s megindult Zoltán előtt. A közeli mellékutcába tértek. A lány elől, Zoltán utána. Egy földszintes ház szívta be őket. A kapu közvetlenül egy nagy terembe nyílt, a teremben négy-öt nő kiáltozott: «a vén bolond», «itt keres . . .», hallotta Zoltán s egy durva szó tért vissza újra és újra a beszédjükbe. A terem minden oldalán ajtó, szemben egy folyosó. A lány bekiáltott a folyosóba s a legelső szobába vezette a vendégét. Egy csipás öregasszony lépett be, valamit rendezett a mosdón s pénzt kért. A lány a terembeli nők dolgát magyarázta Zoltánnak. Egy öreg urat tréfáltak meg, azon mulatnak. Főlakasztotta a bundáját, ránézett Zoltánra s hirtelen valami érdeklődés féle fényesítette fel mélyárkú, fáradt szemét.

Zoltán ott állt, látta a lányt, látta a pamlagot. A pamtagon mocskos viaszkosvásznonborítás, amelyet ócska falusi diványokon látni. A lány a pamlag szélére ült, egy gépies, hivatásos mozdulatot tett, majd mintha rá is ragadt volna valami a vendége elfogódottságából, megállt a mozdulat közepén.

— Mi az, kicsi? — kérdezte és Zoltánra nézett.

S ezen a nevetésen és ezen a «kicsi»-n át Zoltán mindent megértett. Nem, nem. Az a lépés, amely közte és a pamlag közt van, nem perchnyi zavar, tűnő gyengeség, hanem az élete.

Egy pillanatig habozott, hogy mégis odaugrik, örült rohammal

megfojtja vagy agyonveri a lányt, ezt a nevetést, ezt a «kicsi»-t. De ez csak egy pillanatig tartott. Akkor kihúzta a pénztárcáját, odadobta a pamlagra, valamit hebegett és kirohant. A teremben levő lányok mind a kicsapott ajtó felé fordultak. «Hú, de szép idő van», rikoltotta az egyik. Az ő kis satnyája is megjelent az ajtóban s kiáltott valamit, amin mindnyájan kacagtak. De akkor ő már a mellékutcában rohant s csak a képzelete vonszolta utána a rikácsolásukat.

Az első pillanatban csak megkönnyebbülést érzett. Fokról-fokra tért vissza belé a sajtás, majd a kín, majd a téboly. Hát ez ő? Embergőács, hulladékélet, szemét? Egy szőke, fehérruhás asszony lebegett előtte, kerti nádszékbe ül, a lábainál göndör fiúcska játszik. Ez a család patronja. Akár csak az angol lapokon, gúnyolta magát. De újra és újra megsarkantyúzta a szívét ez a kép. Csonka, csonka s eszébe jutott a név s a röhögés, amellyel társai az ő állapotát bélyegeznék. S látta Csanádi mackó mosolyát s a törzsfő hahotára nyitott aranyfogas száját. Ezért volt minden, ezért volt minden, őrjöngte.

A Váci-úton rohant kifelé. Mindenki utána fordult. «Hova megyek», kérdezte magát; utána rögtön: «ennek meg kell történnie». A napokban hallotta, hogy valaki az újpesti hídról a Dunába ugrott, talán a portás öccse, igen, a portásé s most ez az emlék sodorta. Sosem volt Újpesten, nem tudta, hol a híd, de pont ahhoz a hídhoz akart eljutni. «Egész határozott vagyok», bizonygatta, de ugyanakkor újból az az érzés, ami egyszer az Andrássy-úton, hogy ő csak egy égi szemlélőt akar meghatni, ki a hold két szarva közt figyeli őt s tüstént beavatkozik a javára, mindjárt rendbe jön minden.

A futás kissé meghiggasztotta, a szenvedély időt nyert, a halálvágy már inkább elhatározás volt. Megteszem, megteszem, magamra kényszerítem a halált. Kibotorkált a hídra s áthajolt a gyalogjáró korlátján. Lent holdas habokat hajszolt és vacogtatott a süvöltő szél. Jobbra a budai hegyek tömege. Jaj, a budai hegyek, a Kakuk-hegy oldala, mennyi virág! Meg kell lennie, parancsolt magára, balkezére támaszkodott s jobblábát a híd korlátjára rakta. Mindjárt zuhanok, gondolta, de ebben a pillanatban megint egész élesen nyilalt bele az, amit ő naivul így fejezett ki: én diadalra születtem.

Gyáva vagyok, förmedt magára, de a lelke tele volt győztes fényességgel. Az angyali üdvözlés fényessége volt ilyen, gondolta s már korholta is magát ezért az érzélgésért. Pedig még egy gondolat, egy homályos idea, fölfedezett, de ki nem fejezett igazság derengett a lelke alján, csak nem tudott rájönni, mi az. Visszahúzta a lábát s erőltette, vajúdtatta a lelkét, hogy megtudja, mi az. Cikázása a halálvillámoknak... Betegség... Várúr szeméremöve... mérültek föl benne a szavak, de nem tudta összeszedni őket. Ez egy Ady-versben van, a Menekülő élet egyik versében, motyogta. Akkor éppen csak átfutotta s most itt van, készen merült fel a lelkéből, valami mentő gondolat nyomja maga előtt. Mi is az a szeméremöv? tünekedett a lelke felületén.

— Tartogat engem az Isten valamire — ordított bele hirtelen, szinte rikácsolva az éjtszakába. — Tartogat engem az én Istenem. — S legott elszégyelte magát; ő nem is hisz Istenben. — Gyáva vagyok — sütötte magára, de azért úgy kotródott le a hidról, ahogy szakadék partjáról kotródunk el, ha a ködből hirtelen elénk ásít.

Reggel ért haza. Otthon azzal fogadták, hogy egy úr várja, benn ül a szalonban. Bálint orvos volt. Személyesen hozta meg a szerencsétlenség hírért. Gyula csakugyan öngyilkos lett. Gyufára tett szert, éjtszaka fölkel s meggyújtotta az ingét. Ő maga kiáltott segítségért. Csak morfiumot akart kicsikarni, talán csak a morfinistát akarta játszani. De a tűz végigcsapott rajta, egy élő fáklya rohant ide-oda a betegek közt, szerencse, hogy nagyobb baj nem történt.

Zoltán iparkodott megrendülni. Borzasztó, borzasztó, suttogetta, de hiába nyult a lelkébe, ott csak megkönnyebbülést talált. Valamiféle szimbólikus jelentőséget tulajdonított ennek a halálnak, de maga sem értette, hogy milyet. Tisztítótűz, tisztítótűz. Ez a szó járt vissza a lelkében s úgy érezte, hogy abban a kórházi hálóteremben az ő lelkének a burka égett el s ő maga az, aki kiszabadult.

(Vége az első résznek.)

(Folyt. köv.)

Németh László.

GONDASSZONY.

*Gondasszony palástja, mint a dér.
Nyomába pusztulás, ameddig ér,
Halálra dermed ott a csók, a vér.*

*Gondasszony ruhája, mint a köd,
Fojtó, nehéz. Reátapad, leköt,
Magábaburkol, elborít, beföd.*

*Gondasszony ellen meddő mind a harc
És minden küzdelem csak új kudarc.
Láttán öregre szürkül minden arc.*

*Halkan belép és mindjárt ő az úr.
Reményt, hitet könyörtelen kítúr.
Derűs kacaj, vidám dal elcsitul.*

*Pihenni nem hagy, szüntelen beszél,
Sziszegve sűg, mint kósza őszi szél.
Torz, álműző szörnyeket vetél.*

*Ha nem figyelsz rá, orvul megrohan.
Nem élhetsz többé vígan, boldogan :
Gondasszony átka mindig megfogon . . .*

R. Kozma Ilona.